

## MAA- JA METSÄTALOUSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 4/2010 vp

### Valtioneuvoston selonteko: Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi: Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko

#### JOHDANTO

##### *Vireilletulo*

Eduskunta on 27 päivänä toukokuuta 2009 lähettänyt maa- ja metsätalousvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi valtioneuvoston selonteon Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi: Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko (VNS 5/2009 vp).

##### *Lausunnot*

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muut valiokunnat ovat voineet antaa maa- ja metsätalousvaliokunnalle asiasta lausunnon. Lausunnon ovat antaneet

- sosiaali- ja terveysvaliokunta (StVL 14/2009 vp)
- tulevaisuusvaliokunta (TuVL 8/2009 vp)
- talousvaliokunta (TaVL 31/2009 vp)
- työelämä- ja tasa-arvovaliokunta (TyVL 21/2009 vp)
- valtiovarainvaliokunta (VaVL 17/2009 vp)
- ympäristövaliokunta (YmVL 36/2009 vp)
- liikenne- ja viestintävaliokunta (LiVL 26/2009 vp)
- sivistysvaliokunta (SiVL 19/2009 vp)
- hallintovaliokunta (HaVL 1/2010 vp).

Lausunnot on otettu tämän mietinnön liitteiksi.

##### *Asiantuntijat*

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- valtiosihteeri Jouni Lind, maaseutuneuvos Eero Uusitalo, metsäneuvos Marja Kokko-

nen, vesihallintoneuvos Jaakko Sierla ja maaseutuylitarkastaja Kirsi Viljanen, maa- ja metsätalousministeriö

- lainsäädäntöneuvos Jyri Inha, valtiovarainministeriö
- tarkastaja Harri Uusnäkki ja neuvotteleva virkamies Rainer Salonen, liikenne- ja viestintävaliokunta
- teollisuusneuvos Petteri Kuuva, ylitarkastaja Aimo Aalto, ylitarkastaja Petra Stenfors ja neuvotteleva virkamies Marja Taskinen, työ- ja elinkeinoministeriö
- ympäristöneuvos Harry Berg, ympäristöministeriö
- hankintajohtaja Jussi Kumpula, Metsähallitus
- opetusneuvos Susanna Tauriainen, Opetushallitus
- erityisasiantuntija Christell Åström, Suomen Kuntaliitto
- vanhempi suunnittelija Mika Ristimäki ja tutkija Tuomas Mattila, Suomen ympäristökeskus (SYKE)
- lakimies Vesa Malila, eläinlääkäri Vuokko Puurula ja tutkimuspäällikkö Erno Järvinen, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- asiamies Rikard Korkman, Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC
- valmiusasiamies Juha Mantila, Huoltovarmuuskeskus
- johtaja Pasi Rikkonen, MTT Taloustutkimus
- vanhempi tutkija Marja Knuutila, MTT Jokioinen

- professori (ma), VTT Hilikka Vihinen, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT
  - ylitarkastaja Reijo Martikainen, Maaseutuvirasto
  - vanhempi tutkija Arto Rummukainen, Metsätutkimuslaitos
  - tutkimusprofessori Ilkka Savolainen, Valtion teknillinen tutkimuslaitos
  - metsäasiantuntija Ville Manner, Koneyrittäjien liitto ry
  - energia- ja ilmastopääällikkö Ahti Fagerblom, Metsäteollisuus ry
  - ekonomisti Martti Luukko, Suomen Kuluttajaliitto ry
  - opiskelija- ja nuorisotoiminnan asiantuntija Mikko Koskinen, Toimihenkilökeskujärjestö STTK
  - puheenjohtaja Erkki Ojala, Maaseudun kehittäjät ry
  - kyläasiamies Sirpa Pekkarinen, Keski-Suomen kylät ry
  - kehittämisjohtaja Kyösti Heino, Woodpolis — Kuhmo
  - koulutoimenjohtaja Taina Peltonen, Suomen lähikoulut ry
  - logistiikkapääällikkö Harri Rumpunen, Metsäteollisuus ry
  - toimitusjohtaja Osmo Laine, Päivittäistavara-kauppa ry
  - vanhempi tutkija Teija Paavola, Suomen bio-kaasuyhdistys ry
  - puheenjohtaja Juha Poikola, FINBIO — Suomen bioenergiayhdistys ry
  - kehittämisjohtaja Tuomas Perheentupa, Suomen kylätoiminta ry
  - puheenjohtaja Mikko Lindell, Suomen maa-seutumatkailuyrittäjät ry
  - kehittäispääällikkö Pekka Ripatti, Metsätalouden kehittämiskeskus
  - tutkimusprofessori Toivo Muilu, Rural-Studies-verkosto
  - tutkimusjohtaja, HT Torsti Hyyryläinen, Ruralia-instituutti
  - ohjelmajohtaja, Maamerkit-ohjelma Eeva Hellström, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
  - johtaja Juha Kaskinen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus
  - yliopistonlehtori, dosentti Petri Ollila, Helsingin yliopisto
  - professori Hannu Katajamäki, Vaasan yliopisto
  - tutkija Arja Kilpeläinen, Lapin yliopisto
  - vt. professori Juho Rantala, Joensuun yliopisto
  - vanhempi tutkija, dosentti Jukka Oksa, Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos
  - erikoistutkija Tuomas Kuhmonen, Jyväskylän yliopisto
  - professori Jarmo Rusanen, Oulun yliopisto
  - svensk byaservice Peter Backa.
- Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet
- ylitarkastaja Juuso Kalliokoski, maa- ja metsätalousministeriö
  - ylitarkastaja Hanna-Mari Kuhmonen, maa- ja metsätalousministeriö
  - ylitarkastaja Sanna Sihvola, maa- ja metsätalousministeriö
  - maahanmuuttojohtaja Mervi Virtanen, sisäasiainministeriö
  - neuvotteleva virkamies Jaana Lappi, työ- ja elinkeinoministeriö
  - neuvotteleva virkamies Marja Taskinen, työ- ja elinkeinoministeriö
  - opetusministeriö
  - sosiaali- ja terveysministeriö
  - Viestintävirasto
  - Itä-Suomen aluehallintovirasto
  - ProAgria Keskusten Liitto
  - Lounais-Suomen aluehallintovirasto
  - Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY)
  - Kalatalouden Keskusliitto
  - Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos RKTL
  - Suomen Ammattikalastajaliitto SAKL ry
  - Elintarviketeollisuusliitto ry
  - Suomen 4H-liitto ry
  - Maaseudun Sivistysliitto ry
  - Suomen Yrittäjät ry
  - Oy Alholmens Kraft Ab
  - saamelaiskäräjät
  - Paliskuntain yhdistys

— kirjailija Risto Isomäki

— uittopäällikkö (eläkkeellä) Harri H. Lallukka, Järvi-Suomen uittoyhdistys.

## VALIOKUNNAN KANNANOTOT

### *Perustelut*

#### **Globaalit trendit ja Suomen alueellinen kilpailukyky**

Maailmantalouden yhdistyminen ja maailmanlaajuiset velvoitteet tulevat edelleen vahvistumaan. Valiokunta toteaa, että on huolehdittava kestävästä kehityksestä ja samalla vahvistettava vuorovaikutusta ja verkostoja aina paikallistasolta, pienistä yrityksistä ja yhteisöistä lähtien. Suomessa kaupunkeja ja maaseutua ei voi eikä pidä erottaa toisistaan, sillä kyse on kokonaisuudesta.

Maapallon väestön ennustetaan kasvavan 9,2 miljardiin vuoteen 2050 mennessä. Kehittyneissä maissa väestönkasvu on hidasta, ja joissakin Euroopan maissa väkiluvun kasvu voi pysähtyäkin. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että myös ruoka on globaalisti niukeneva voimavara. Vaikka esimerkiksi viljan globaali tuotantomäärä on jatkuvasti noussut, niin viljan määrä henkeä kohti on kuitenkin väijäämättä laskenut 1980-luvulta lähtien. Valiokunta pitääkin välttämättömänä, että Suomessa ruuantuotantoon soveltuvat maa-alat pidetään tuotannossa ja ruuantuotannon osaaminen säilytetään kaikissa ketjun osissa.

Luonnonvarojen rajallisuuden ja toisaalta teollisen toiminnan ja väestömäärän jatkuvan kasvun seurauksena maailman ihmisillä ja talouksilla on joka hetki käytettävissään henkilöä kohden vähemmän luonnonvaroja. Sen vuoksi ekologisesta tehokkuudesta tulee strateginen kilpailutekijä. Yhteiskunnat edellyttävät yrityksiltä ja muilta toimijoilta yhä enenevässä määrin ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä, ts. ekokilpailukykyä, joka asettaa vaatimuksia energiaosaamiselle ja ympäristöpääoman kehittämiseksi, mutta toisaalta luo myös uusia markkinoita innovatiiv-

visille yrityksille. Myös ilmaston lämpeneminen vaikuttaa laajasti luontoon ja ihmistoimintaan. Ilmastomuutoksella on monia, usein myös vielä tunnistamattomia seurauksia, niin kielteisiä kuin myönteisiäkin.

Edellä esitetystä käy ilmi, että globalisaatio syvenee. Globalisoituminen, markkinoiden avautuminen ja yhä lisääntyvä keskinäinen riippuvuus niin markkinoilla kuin myös eri maiden välisessä taloudessa, politiikassa, ympäristöasioissa ja kulttuurissa sekä kiristynyt kilpailu vaikuttavat voimakkaasti yritysten ja ihmisten toimintaan. Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että markkinoilla tuotteiden "palvelupitoisuuden" on ennustettu kasvavan. Vahva suuntaus kehityksessä on valmistavan teollisuuden palveluliiketoiminnan kehittäminen. Nykyisin tuotekauppa muodostaa monilla aloilla enää 52 prosenttia tuotteeseen liittyvän liiketoiminnan volyyymistä. Samalla muun muassa elämystuotteiden kysyntä kasvaa.

Toisaalta toiminnot verkottuvat ja virtuaali- ja digitalous kehittyvät. Verkostot ovat avoimia ja luottamukseen perustuvia väljiä yhteisöjä/yhteisliittymiä, joille on ominaista reaaliaikaisuus ja nopea päätöksenteko. Informaatioteknologian ratkaisut ja sisällöt kehittyvät ripeästi, ja tietoliikenteen kehitys poistaa maapallon maantieteelliset rajat. Verkkopalvelut linkittyvät kaikkialle. Valiokunta toteaa myös, että biotieteiden ja biotekniikan uskotaan laajalti olevan tietotekniikan jälkeen seuraava tietopohjaisen talouden aalto. Lääke-, bio- sekä elintarviketeknologian aloilla tehdään jatkuvasti uusia innovaatioita. Funktionaaliset elintarvikkeet valtaavat markkinoita. Samoin vaihtoehtoisten energiamuotojen teknologia kehittyi. Esim. biopolttoaineita, aurinkoa, tuulta, maalämpöä ja polttokennotekniikkaa (vety), hyödynnetään entistä enemmän.

Vaikka tulevaisuudessa Suomen väkiluku kasvaa, maamme pysyy pienten kaupunkikeskusten ja laajan maaseudun maana. Viitaten edellä todettuun valiokunta katsoo, että maamme maantiede tulee kääntää strategiseksi vahvuudeksemme. Maassamme tulee hyödyntää kaikkia paikallisia vahvuuksia ja luoda mm. infrastruktuurin osalta edellytykset menestymiseen globaalisti toimivassa verkostojen maailmassa. Suomi muodostaa lähes ainoan alueen Euroopassa, jossa on tulevaisuuden tuotantopotentiaalia uusiutuvalle energialle ja ruualla.

### Maaseutupoliitikan yleiset tavoitteet

Valiokunta korostaa sitä, että edellä todetut uudet maailmanlaajuiset suuntaukset vahvistavat maaseudun merkitystä. Keskeistä on myös maamme maaseutualueiden monipuolisuus. Maaseudun kilpailukyvyyn lähtökohtana tulee olla alueellisiin vahvuuksiin perustuva eriistuminen.

Selonteko mainitsee johdannossaan kolme keskeistä tavoitetta: elämisen laadun parantaminen, maaseudun elinkeinojen kehittäminen ja maaseutupoliittisen järjestelmän kehittäminen. Valiokunta toteaa, että painopistealueet ovat erittäin kattavia. Valiokunta pitää erityisesti seuraavia toimenpiteitä keskeisinä keinoina maaseudun tulevaisuushaasteisiin vastaamisessa:

1) Lähipalvelujen toimivuudesta ja kehittämisestä sekä myönteisestä väestökehityksestä on huolehdittava, jotta maaseudulla on riittävästi asukkaita. Maaseudun yrittäjyyttä on edistettävä kehittämällä uutta liiketoimintaa muun muassa bioraaka-aineen ja -energian varaan sekä luoville toimialoille (esimerkiksi matkailuun ja elämystuotantoon). Toisaalta myös perinteisen maa- ja metsätalouden kannattavuudesta ja kehittämisestä (esimerkiksi edistämällä ruokaketjuja pellolta pöytään, suosimalla lähiruokaa ja monipuolistamalla metsien hyödyntämistä) on huolehdittava. Ilman taloudellisesti kannattavaa maa- ja metsätaloutta ei ole elävää maaseutua-kaan.

2) Maaseutupoliittisen järjestelmän kehittämisessä keskeisintä on se, että maaseutupoliiti-

kalle annetaan päätöksenteossa nykyistä vahvempi asema samoin kuin tarvittavat voimavarat alueiden erilaistumisen tukemiseen. Maaseudun kehittäminen on sisällytettävä tiiviiksi osaksi yleistä suunnittelua ja maakunnan suunnittelua. Esimerkiksi maakuntasuunnitelmiin (ja sitä kautta myös maakuntakaavoihin ja -ohjelmiin) tulee liittää alueellisiin vahvuuksiin perustuvia maaseutusuunnitelmia, joiden toteutumisesta huolehditaan. Merkittäviä vaikutuksia on myös selonteossakin korostuvalla kolmannen sektorin tukemisella. Yhdistystoiminta tukee muun muassa itse tekemistä ja yhteisöllisyyttä.

3) Maaseudun osaamisen ja innovatiivisuuden oleellisena perustana on maaseudun yhteisöllinen tila ja ne edellytykset, joita maaseutupoliittikka sille luo. Yhteisöllistä tilaa määrittävät yksilöiden mahdollisuus toimia ja kehittää omaa toimintaansa omalla kotiseudullaan sekä maaseutualueiden yhteisölliset toimet ja niiden kehittämisen mahdollisuudet. Näiden perustana on infrastruktuuri, johon kuuluvat hyvät kulku- ja tietoliikenneyhteydet sekä toimiva palvelurakenne. Näiden toimivuudesta on huolehdittava.

Valiokunta toteaa, että väestökehitys on ollut hyvin erilaista erityyppisillä maaseutualueilla. Väestökehityksessä erottuvat vahvat maakuntakeskukset työssäkäyntialueineen; näiden väestö on lisääntynyt lähimenneisyydessä ja lisääntyy todennäköisesti myös lähitulevaisuudessa. Noin 1,5 miljoonaa henkilöä asuu kuitenkin kunnissa, joiden väestö on vähentymässä. Valtaosa näistä edelleen ohenevan väestöpohjan kunnista on harvaan asuttua maaseutua. Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana muuttoliike on aiheuttanut harvaan asutun maaseudun väestöpohjaan yli 100 000 henkilön vähennyksen.

Viitaten edellä esitettyyn valiokunta katsoo, että harvaan asutulle maaseudulle erityistoimenpiteet ovat välttämättömiä. On löydettävä keinoja, joilla väestön väheneminen saadaan pysäytettyä. Tämä on edellytyksenä palvelujen säilymiselle näillä alueilla ja edellytyksenä myös taloudelliselle toiminnalle. Nyt myös viranomaiset vähentävät tuottavuusohjelman vuoksi palveluitaan sieltä, missä on vähiten kysyntää — eli kyseisiltä alueilta. Tämän seurauksena näiden

alueiden yleinen palvelutaso heikkenee hyvin voimakkaasti. Lisäksi alueet kärsivät myös väestön ikääntymisestä. Nyt näillä alueilla työpaikat katoavat, suuret ikäluokat jäävät pois työelämästä ja huoltosuhde heikkenee. Alueille tuleekin varmistaa riittävät palvelut erillisillä toimenpiteillä.

Valiokunta toteaa, että nykyisillä toimintamalleilla palvelujen ylläpito harvaan asutulla maaseudulla kallistuu ja niiden laatu kärsii jopa siinä määrin, että palvelujen tuottaminen nykytavoin käy mahdottomaksi. Sen vuoksi palvelut tulee järjestää uudella tavalla ja myös uutta teknologiaa hyödyntäen. Useiden toimijoiden yhteisten liikkuvien palvelujen lisäämisellä, yhteispalvelutoimistoilla ja sähköisillä asiointipalveluilla voidaan turvata palvelujen saatavuutta. Selonteossa esitetyt uudet seuranta- ja raportointitoimet eivät kehityskulkua muuta, vaan on nopeasti ryhdyttävä toimiin palvelujen turvaamiseksi. Myös elinkeinoelämä edellyttää toimivia palveluita ja yhteyksiä.

Maaseudun kehityksen kannalta valiokunta pitää erittäin keskeisinä maaseudun uusia/vahvistuvia elinkeinoja, kuten esimerkiksi metsä- ja maatalouspohjainen uusiutuva (lähellä tuotettu) energiantuotanto, palvelut (kuten esimerkiksi matkailu ja elämystuotanto) sekä lähielintarvikkeiden tuotanto. Metsää, puuta ja luonnontuotteita tulee hyödyntää aikaisempaa enemmän ja monipuolisemmin työn ja toimeentulon lähteenä. Maatiloja tulee kehittää ruuan ja huoltovarmuuden perustana sekä monien tehtävien yrittäjinä. Tulevaisuudessa ruuan, veden ja energian omavaraisuus on entistä merkittävämpää alueellisen ja myös kansallisen kilpailukyyn, turvallisuuden ja kestävän kehityksen näkökulmasta. Paikallinen tuotanto ja kulutus toteuttavat kestävän kehityksen periaatteita.

Jotta erityisesti nopeat tietoliikenneyhteydet, toimiva joukkoliikenne ja hyvä tiestön samoin kuin rautateiden kunto voidaan toteuttaa, vaatii se kaikkien maaseututyypin kunnissa, mutta erityisesti harvaan asutuilla alueilla, valtion rahoitusvastuuta. Maaseutukuntien ja etenkin harvaan asuttujen alueiden erityiskysymyksiä ei kuitenkaan ratkaista vain rahalla, vaan se vaatii

valtiolta myös ennakoluulotonta suhtautumista mm. edellä todettuihin palveluiden uudenlaisiin järjestämistapoihin. Tämä edellyttää muutoksia lainsäädäntöön ja väljyyttä toimintojen järjestämiseen. Valiokunta painottaa sitä, että tämä panostaminen on välttämätöntä. Mikäli maaseudulla ei ole jatkossa riittävästi asukkaita, ovat myös muut toimenpiteet turhia. Samasta syystä on panostettava vahvasti myös nuoriin: heidän koulutukseensa, vapaa-aikaansa ja työllistymiseensä.

Valiokunta korostaa maaseudun kulttuurin ja yhteisöllisyyden tukemista. Ns. kolmannen sektorin toimijoiden tukeminen on innovatiivista ja sosiaalisesti kestävä. Aktiivinen kansalaistoiminta on toimivan yhdyskunnan merkki, ja kansalaisten aktivoiminen vaikuttamiseen erilaisin tavoin on tärkeää. Kunta- ja palvelurakennemuutoksen (Paras) toteuttamisessa on parannettava edustuksellisen ja suoran demokratian toimivuutta, jotta eri ihmisryhmien mielipiteet saadaan kanavoitua osaksi kunnan päätöksentekoa. Kunnallisia palveluita tuottavissa liikelaitoksissa tulee taata kunnallisen itsehallinnon mukainen demokraattinen ohjaus ja päätöksenteon läpinäkyvyys.

Valiokunta toteaa, että Paras-hanke on kehittänyt maaseutukuntien rakenteita asioimisalueiden suuntaisesti. Prosessi on samalla tukenut lähipalveluiden taloudellista tehokkuutta. Samalla on kuitenkin syntynyt muun muassa kurjistuvia seutukuntakeskuksia jopa suurten kaupunkien läheisyyteen, kun kunnat ovat tiivistäneet rakenteitaan asioimisalueiden mukaisesti (pois-päin seutukuntakeskuksista). Vuorovaikutusalueiden, kehyskuntien ja kauluskuntien osalta seutukuntien rakennetta ja määrää tuleekin harkita uudelleen heti Paras-hankkeen ensimmäisen vaiheen jälkeen.

Selonteossa todetaan, että vapaa-ajan asukkaat vahvistavat maaseudun sosiaalista pääomaa ja palvelujen toimintamahdollisuuksia. Selonteossa todetun lisäksi valiokunta painottaa erityisesti kyliin sijoittuvan vapaa-ajan asumisen kehittämistä väestön poismuuttoa korvaavana toimenä. Maaseudun ja kaupunkien yhteyksiä pitää tukea joustavalla tavalla hyödyntämäl-

lä liikkumista kodin ja työpaikan välillä, lomaa-asumista ja suomalaisten kaupunkilaisten vahvoja juuria maaseudulla. Siten voidaan myös kompensoida tiheiden paikallisten verkostojen puuttumista maaseutualueilla.

Valiokunta katsoo, että selonteko käsittelee maaseutupolitiikkaa periaatteellisella ja tavoitteellisella tasolla kattavasti. Se ei kuitenkaan sisällä riittävästi elämisen laatua tai yritystoiminnan kehittämistä koskevia konkreettisia toimia. Maaseutupolitiikkaa sen kaikilla aloilla tulee tehostaa. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että selonteossakin uutena keinona esiin nostettu maaseutuvaikutusten arviointi sisällytetään ennakkoitoimenpiteiden sellaiseen kansalliseen päätöksentekoon, jolla on alueellisia vaikutuksia.

Myös EU:n maaseutupolitiikalla tulee vastata maaseudun haasteisiin. Nykyinen EU:n maaseutupolitiikka ei ole pystynyt siihen kansallista politiikkaa paremmin, vaikkakin esim. Leader-toimintaryhmyillä on ollut myönteisiä vaikutuksia maaseutuun.

## **Maaseudun kaavoitus, liikenne ja asuminen**

### *Kaavoitus ja liikenne*

Valiokunta toteaa, että harvaan asutun maaseudun, ydinmaaseudun ja kaupunkien läheisen maaseudun haasteet ovat hyvin erilaisia ja sen vuoksi niille tulee tarjota erilaisia räätälöityjä tuki- ja kehittämistoimenpiteitä. Erot erilaisten maaseutualueiden välillä ovat usein suurempia kuin maaseudun ja kaupunkien välillä. Edellä todettuun viitaten valiokunta katsoo, että keskeisenä haasteena on erilaisten maaseututyypien mahdollisuuksien tunnistaminen ja niiden taroituksenmukainen kehittäminen. Kaikilla alueilla yhteistä on paikallisten ratkaisujen tarve ja asukkaiden sekä muiden toimijoiden osallistumismahdollisuuksien turvaaminen suunnittelussa ja päätösten tekemisessä.

Väestön ikääntymisen ja huoltosuhteen heikkenemisen vuoksi tarvitaan tehokkaita toimia, joilla saadaan maaseutu houkuttelevaksi uusille asukkailla ja yrittäjillä. Maaseutuasumisen kaikkia muotoja tulee edistää ja vahvistaa maalle-

muuton yleisiä edellytyksiä. Valtakunnallisen maallemuutto.info-portaalin kaltaisia tietolähteitä tulee kehittää edelleen ja sähköisiä tietopalveluja muutoinkin lisätä.

Ydinmaaseudulla korostuu jatkossakin erityisesti voimakas maataloustuotanto, joka pysyy maaseudun selkärankana. Monialaisten tilojen määrä on noussut merkittäväksi (vuonna 2007 jo 34 prosenttia suomalaisista maatiloista oli monialaisia). Valiokunta katsoo, että bioenergian tuotanto ja muut bioenergiapalvelut tarjoavat jatkossa lisää mahdollisuuksia monialaisille maatalousyrityksille, jos toimintaedellytykset muutoin turvataan.

Kaupunkien läheinen maaseutu laajenee, ja asutus siellä tulee lisääntymään entisestään. Kaupunkien läheisellä kasvavalla maaseudulla tulee suunnittelussa kiinnittää erityistä huomiota siihen, että luodaan valmiuksia uusien ja vanhojen asukkaiden sekä uusien elinkeinojen kohtaamiseen. Harvaan asutulla maaseudulla puolestaan hajautetut ratkaisut ovat kaikkein haastavimpia. Valiokunta katsookin, että kaavoituksessa tulee ottaa kattavasti huomioon erityyppisten maaseutualueiden erilaiset tarpeet. Kaavoitukselliset periaatteet eivät voi olla samanlaisia maaseudun väljyydessä ja kaupunkien läheisyydessä.

Tällä hetkellä rakentamisen ohjaamisessa maaseudulla ollaan etenemässä kyläkaavoituksen suuntaan. Valiokunta pitää hyvänä kehityksenä kyläkaavoituksen lisääntymistä. Siten paikallinen maaseudun näkökulma ja asukkaiden osallistuminen alueiden käytön suunnitteluun korostuvat. Harvaan asutun maaseudun olosuhteet voidaan kuitenkin vielä paremmin ottaa huomioon kaavaa väljemmällä suunnittelulla. Siellä asumisen tulee olla mahdollista myös muilla kuin pelkästään raskailla kaavoituksellisilla ratkaisuihin. Valiokunta katsookin, että tuolloin toimivampi ratkaisu on vapaaehtoinen kylätason maankäyttösuunnitelma, jolla toimintojen ohjaus saadaan joustavammaksi erilaisten sopimuksellisten ja ajallisesti rajoitettujen järjestelyjen kautta. Nykyiset yhteiskunnalliset käytännöt kaavoituksessa ja maaseutuympäristön käytössä (esim. vuokraus, rasite tai ulkoilu-

reittitoimitus) ovat liian hankalia ja jäykkiä maaseudun kehittämisen välineitä. Muun muassa tienvarsiopasteita koskevat säännökset koetaan turhan jäykiksi, kun tarkoituksena on edistää maaseutumatkailua, tilojen suoramyyntiä ja maalaistoreja. Valiokunta pitääkin puutteena sitä, etteivät nykyiset menettelyt ole tarpeeksi joustavia nykyaikaisen maaseutuyrittäjyyden kannalta.

Selonteossa käsitellään omana kohtanaan kaupunkien läheisen maaseudun kehityskysymyksiä. Muusta maaseudusta poiketen kasvavien kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla rakentaminen ja yhdyskuntarakenteen muodostus on voimakasta. Kaupunkien läheisellä maaseudulla tulee muodostaa palvelukykyisiä kyliä ja edistää mahdollisuuksia joukkoliikenteen käyttöön, jolloin myös liikkumisen ilmastovaiikutuksia voidaan vähentää tarjoamalla yksityisautoilulle toimivia vaihtoehtoja. Erityisesti radanvarret tulee kaavoittaa asumiseen. On tärkeää, ettei asutus pirstaloitu näillä kaupunkien läheisillä alueilla.

Väestönkasvu, rakentaminen ja elinkeinojen muutos aiheuttavat suuria tarpeita kaavoitukseen ja palveluiden kehittämiseen kaupunkiseutujen läheisellä maaseudulla. Suunnittelun tarve kasvaa usein nopeasti. Samalla pitää kuitenkin kyetä huolehtimaan pitkäjänteisistä toimintojen ohjauksesta. Hyvin suunnitellulla kaavoituksella voidaan säästää sekä rakentamiskustannuksia että etenkin myöhempiä käyttökustannuksia. Uutta yhdyskuntarakennetta muodostettaessa voidaan vaikuttaa oleellisesti liikenteen ja muun energiankulutuksen päästöjen määrään yhdyskunnan koko elinkaaren aikana. Tärkeää on, että alueen asukkaat saavat hyvät mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa käynnissä olevien muutosten ohjaukseen.

Hajautetulla asumisellakin tulee jatkossa tavoitella ekotehokkuuden kasvua, mutta keinot ovat erilaisia verrattuna kaupunkien läheiseen maaseutuun. Hajautetuilla vesihuolto-, jäte- ja energiaratkaisuilla voidaan saavuttaa nykyistä parempi ekotehokkuus, vaikka kokonaisuutena arvioiden harvaan asutun maaseudun ekotehokkuus ratkaisut ovat haastavia. Samalla tavoin

myös vapaa-ajan asumisen ja ns. kakkosasuntojen ekotehokkuutta tulee huomattavasti lisätä toimivin ratkaisuin. Vesihuollon suunnittelu ja ennen kaikkea varmistaminen on infrastruktuurin osalta tärkeä painopistealue. Elintarvikekelpoisen veden saatavuus on välttämätön monen yrityksen ja kaikkien maataloutta harjoittavien maatilojen kannalta. Merkitys ja toisaalta riskit korostuvat vielä yrityskokojen kasvaessa.

Laajassa maaseutumaisessa maassa on hyväksyttävä tosiasia, että välimatkat ovat usein pitkiä. Yksityisautoilua on vähennettävä siellä, missä se on järkevää ja mahdollista, eli kaupungeissa. Maaseudun joukkoliikennepalveluiden heikentämissuuntaus tulee katkaista ja joukkoliikennetarjontaa tulee parantaa. Selonteon linjaukset yhteiskyytien ja kyytitakuun käyttöön otosta ovat asianmukaisia, mutta vaativat konkreettisia toimia. Energiansäästö- ja ilmastotal- koot on kohdistettava kokonaisvaltaisesti ekotehokkuuteen. Valiokunta korostaa, että auto tulee säilymään maaseudulla tulevaisuudessakin tärkeänä kulkuvälineenä. Ajoneuvoverotuksen kohdentaminen siten, että veron määrässä otetaan huomioon mahdollisuudet käyttää julkisia joukkoliikennepalveluja, tasaisi oikeudenmukaisesti joukkoliikennepalveluista saatavia hyötyjä. Maaseudun yhdyskuntarakenteen ilmastokuormitusta arvioitaessa on pitkällä tähtäimellä otettava huomioon uuden, ekologisemman teknologian tuomat mahdollisuudet autoilussa.

Suomen suuren pinta-alan ja suhteellisen tasaisesti jakautuneen asutuksen vuoksi valtakunnallisten liikenneyhteyksien toimivuus on maan eri osien elinvoiman säilyttämiseksi välttämätöntä. Tavoitteena tulee olla, että liikenneväylien hoitoon ja ylläpitoon osoitetaan rahoitus, jolla turvataan väyläverkoston palvelutaso ja liikenneturvallisuus. Samalla tulee huomioida perusväylänpidon, alempiasteisen tiestön ja yksityisteiden merkitys monipuolisen yritystoiminnan ja elinkeinoelämän edellytysten turvaamiselle koko maassa. Rautatieverkoston kunnosta tulee huolehtia, ja sitä tulee hyödyntää nykyistä enemmän myös henkilöliikenteen tarpeisiin. Valiokunta pitää myös erittäin tärkeänä, että maam-

me sisävesikuljetusten ja sisävesireittien kehittämiseen panostetaan nykyistä voimakkaammin.

#### *Asuminen ja palvelut*

Valiokunta kiinnittää tässäkin yhteydessä huomiota siihen, että selonteossa korostetaan asuinmaaseudun edellytysten säilyttämistä ja kehittämistä, mutta siinä ei kuitenkaan riittävästi painoteta harvaan asutulle maaseudulle kohdennettavien erityistoimien välttämättömyyttä. Toimivat liikenne-, tietoliikenne- ja sosiaaliset yhteydet sekä riittävät peruspalvelut (mm. kauppa-, posti- ja pankkipalvelut) ovat kaikki aivan välttämättömiä osatekijöitä, jos halutaan, että asutus säilyy ja kehittyy maaseutualueilla.

Kyläpalvelukeskus on yksi keino koota palveluita yhteen. Palvelukeskus voidaan sijoittaa esimerkiksi kouluun, kylätaloon tai kauppaan. Erityisesti harvaan asuttujen alueiden palveluita tulee kehittää sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Kansalaistoimijoina kylä- ja kuntatasolla on lukuisia kyläyhdistyksiä, kyläneuvostoja ja erilaisia paikallisyhdistyksiä. Paikallisessa toiminnassa ovat aktiivisessa roolissa yksityiset henkilöt, perheyhteisöt ja kylien yritykset. Toiminnassa tulee hyödyntää verkostoja ja tuottaa palveluja niin toinen toisilleen kuin myös yksittäin tai yhdessä paikallismarkkinoiden ulkopuolelle. Uutena toimintamuotona on sopimuksellisuus, jossa usein viranomaistahon (esim. kunta tai ympäristöviranomaiset) ja kolmannen sektorin kesken sovitaan palvelutuotannosta. Myös erilaisten uusosuuskuntien ja suoramyyntipisteiden mahdollisuuksia tuottaa räätälöityjä palveluja tulee hyödyntää.

Vaikka on välttämätöntä, että lähipalvelut maaseudulla säilyvät, kuntien on kuitenkin haasteellista selvittää palveluluvotteista ja turvata lähipalvelut ilman valtion lisäpanostuksia erityisesti harvaan asutuilla seuduilla. Tärkeää on myös, että kunnat, yritykset ja kansalaisjärjestöt edellä todetun mukaisesti yhdessä pyrkivät uudistamaan palveluiden tuotantoa ja hakemaan myös uusia palvelumalleja.

Hallinnon tehostamisessa ja palvelurakennuudistuksissa on katsottu tietynsuuruisten vähimmäisväkiluvun takaavan kansalaisten oikeuden-

mukaisen kohtelun ja tehokkaan hallinnon. Valiokunta toteaa kuitenkin, että väestöpohja-ajattelu sopii huonosti Suomen kaltaiseen maahan, jonka pinta-ala on suuri mutta väestöä vähän. Väestön epätasaisen jakautumisen seurauksena sama väkimäärä kertyy hyvin erisuuruisilta alueilta ja hallintoalueiden laita-alueiden etäisyydet palvelupisteisiin vaihtelevat suuresti. Erityisen pitkiksi asiointimatkat venyvät usein harvan asutuksen maaseudulla. Hallinto- ja palvelurakennuudistusten lähtökohdaksi tuleekin väestöpohjan ohella ottaa maantiede ottaen lisäksi erityisesti huomioon, miten kansalaisten arjen sujuvuus ja turvallisuus pystytään kullakin alueella turvaamaan. Perustuslain (17 §:n 1 momentti) mukaan jokaisella on oikeus turvallisuuteen. Turvallisuuspalvelujen ylläpitäminen edellyttää erityisesti harvaan asutulla maaseudulla nykyistä toimivampaa yhteistyötä eri hallinnonalojen viranomaisten välillä. Todellinen alueellinen tasa-arvo edellyttää lisäksi räätälöityjä ratkaisuja, joilla väestön epätasainen jakautuminen otetaan huomioon ja huolehditaan siitä, että viranomaisilla säilyy paikallistuntemus ja asukkaiden asiointimatkat pysyvät kohtuullisina.

Alueiden kehittämisestä annetun lain (1651/2009) 10 §:n 2 momentin mukaan maakunnan liittojen, joihin kuuluu sekä yksikielisiä että kaksikielisiä kuntia, on perustettava toimielin maakunnan kielellisten palvelujen kehittämiseksi. Valiokunta korostaa toimielimen merkitystä niin suomen- kuin ruotsinkielisten palveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä.

Maaseudun asukkailla tulee olla mahdollisuus osallistua kaavoituksen ohella myös palveluiden suunnitteluun. Selonteossa ei kuitenkaan käsitellä kaupan myymäläverkostojen kehitystä, vaikka se on maaseudun palveluverkoston olennainen osa. Maaseudun ja pienten taajamien kyläkaupat ovat edelleen vähenemässä, ja etenkin kaupan suuryksikön sijoittuminen maaseudulle kaupungin ulkopuolelle ns. liikennesijainnin perusteella heikentää usein kylien ja kirkonkylien kauppohenkilöstön toimintamahdollisuuksia laajalla alueella. Toisaalta huoltamotyyppisten myymälöiden sijoittuminen alueelle, josta kyläkaupat



ovat jo kadonneet, saattaa osaltaan tietyissä tapauksissa jopa parantaa alueen palveluita.

Harvaan asutun maaseudun palveluista uhan alla ovat myös postipalvelut, muun muassa sen vuoksi, että kaikkien postipalveluiden kilpailu vapautuu EU:n alueella vuonna 2011. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että eri puolilla maata on samantasoiset postipalvelut, joista peritään samantasoiset postimaksut.

Valiokunta katsoo, että asumisen ja kaikkien maaseudun elinkeinojen kannalta selonteon linjaus nopeiden ja tehokkaiden tietoliikenneyhteyksien takaamisesta kaikkialla maassa on elävän maaseudun ehdoton edellytys. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat välttämättömiä myös tilanteessa, jossa harvaan asutun maaseutualueen palveluja pyritään kehittämään paikallisesti sähköisen palvelutoiminnan kautta.

Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että tietoliikenneyhteydet eivät tällä hetkellä riittävästi kata maaseutualueita. Jatkossa onkin uhkana, että nopea tietoliikenneverkko kattaa vain suurimmat taajaan asutut alueet, jolloin merkittävä osa maaseutua jää verkon ulkopuolelle. On kuitenkin välttämätöntä, että myös haja-asutusalueilla on nopeat ja ajantasaiset sekä kohtuuhintaiset laajakaistayhteydet. Maaseudulla palveluiden saatavuutta voidaan parantaa uusilla innovatiivisilla keinoilla, kuten verkkopalveluiden ja kuvapuhelinyhteyksien välityksellä. Valiokunta korostaa erityisesti tietoliikenneyhteyksien varmuutta ja kohtuuhintaisuutta keskeisinä tekijöinä.

Edellä on todettu, että yrityksillä tulee olla asuin- ja sijaintipaikasta riippumatta nopeat ja tehokkaat tietoliikenneyhteydet saatavilla tasapuolisesti koko maassa. Etätyön mahdollisuuksia voidaan hyödyntää paremmin toimivien tietoliikenneyhteyksien avulla, jolloin myös liikenteen ympäristövaikutuksia voidaan pienentää. Nopeiden ja käyttäjilleen kohtuuhintaisten yhteyksien toteuttamisessa hallituksen hyväksymä kansallinen toimintasuunnitelma tietoliikenneinfrastruktuurin parantamiseksi saavuttamalla nopeudeltaan 100 Mb/s tiedonsiirtoyhteydet muodostaa hyvä alun.

## Tutkimus ja koulutus

Valiokunta toteaa, että maaseudun ja maaseutupolitiikan kehittäminen tarvitsee tuekseen niin perustutkimusta kuin soveltavaa tutkimustakin. Tutkimus antaa tietoa kehittämistoimenpiteiden tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta. Maaseutututkimusta tehdään useissa toisistaan erillisissä, mutta keskenään verkottuneissa yksiköissä. Iso osa maaseututiedosta ja -tutkimuksesta sijaitsee yliopistokeskuksissa. Valiokunta pitää välttämättömänä, että niin sektoritutkimuksen uudistuksessa kuin myös valtio-omisteisten tutkimuslaitosten perusrahoituksen tulosohjauksessa ja palvelusopimuksissa huolehditaan siitä, että maaseudun elinkeinot, maaseutu asuin- ja vapaa-ajan paikkana sekä maaseudun väestöryhmien hyvinvointi ovat mukana eri laitosten tutkimuksessa niiden perusrahoituksella toteutettuna.

Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että Suomeen on luotu yhdeksän maaseutuprofessorin verkosto, jonka tehtävät kohdentuvat maaseutututkimukseen, -opetukseen ja maaseudun kehittämistyöhön. Maaseutuprofessuurien myötä maaseutututkimus on saanut tunnetun aseman tutkimus- ja politiikkakentässä. Siten tieto maaseudusta ja maaseutupolitiikasta on lisääntynyt ja maaseutuosaamisen taso on nousut. Professuurit vahvistavat vuonna 2002 perustettua kymmenen yliopiston muodostamaa monitieteisten maaseutuopintojen Rural Studies -verkostoa, joka toteuttaa koordinoitusti alan yliopistollista perus- ja jatkokoulutusta sekä tukee alan tutkimusta ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittymisen kannalta on erittäin tärkeää, että monitieteisen Rural Studies -verkoston toimintaan panostetaan.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että suuri osa maaseutututkimuksesta tapahtuu perus- ja soveltavan tutkimuksen rajapinnalla. Maaseutututkimus tuottaa harvoin välittömästi hyödynnettäviä innovaatioita. Lisäksi kansallisesti tärkeisiin kysymyksiin kohdistuva maaseutututkimus ei ole kovin kilpailukykyistä nyky-yliopistoissa, jotka keskittävät voimavaroja kansainvälistä arvostusta nauttivaan tutkimuk-

seen sekä perus- ja jatkotutkintojen tuottamiseen, joka on valtion rahoituksen tärkein peruste. Tämänkin vuoksi on erittäin tärkeää, että maaseutututkimuksen voimavarojen riittävyteen kiinnitetään erityistä huomiota.

Valiokunta toteaa, että tutkimustoiminnassa nykyinen tutkimusrahoituksen projektiluonteisuus muodostaa ongelman. Se on johtanut sirpaleiseen ja hajalla olevaan osaamisrakenteeseen sekä hankeruljanssiin, jossa samoja teemoja toistetaan eri muodoissaan. Tutkimukseen tarvitaan pysyviä rahoitusrakenteita, joiden avulla voidaan pitkävaikutteisesti kartuttaa inhimillistä pääomaa ja rakentaa vahvaa asiantuntijaosaamista maaseudun kehittämisen eri osa-alueille. Maaseudun kehittäminen ei muutoinkaan saa olla pelkästään erilaisten hankerahoitusten varassa, vaan kaikkeen toimintaan tarvitaan jatkuvuutta ja pysyvyyttä.

Valiokunta toteaa tässäkin yhteydessä, että verkottuminen ja yhteistyöverkostojen pitkäjänteinen rakentaminen elinkeinojen kehittämisen kannalta merkityksellisten kumppaneiden, kehittäjäorganisaatioiden, koulutus- ja tutkimusyksiköiden ja yritysten kanssa on maaseudun toimijoille välttämätöntä. Koulutuksella on suora yhteys inhimillisen pääoman muodostumiseen, teknologiseen kehitykseen ja koulutetun työvoiman saatavuuteen. Ammattikorkeakouluja ja ammatillista toisen asteen koulutusta tulee hyödyntää nykyistä enemmän paikallisessa ja alueellisessa kehittämistyössä. Yliopistoille ja ammattikorkeakouluille tulee antaa selkeä ja suunniteltu rooli alueellisessa innovaatiopolitiikassa. Tärkeitä tutkimus- ja kehittämiskokonaisuuksia ovat muun muassa bioenergiaosaaminen, puunkäytön eri muodot ja niiden laajentaminen, lähiruoan tuotannon edistäminen, sosiaalisten innovaatiomuotojen kehittäminen sekä maaseudun kulttuuriosaaminen.

Valiokunta katsoo, että nuorten, nuorisoon suuntautuvien hankkeiden ja nuorten yrittäjyyden merkityksen maaseudun elinvoimaisuudelle tulee olla kaikessa maaseudun tutkimus-, koulutus- ja kehitystoiminnassa selkeästi esillä. Jos maaseutu jatkuvasti menettää merkittävän osan nuoristaan, ennen kuin varsinainen työikä edes

alkaa, ei tätä menetystä voida korvata aikuisten tai eläkeläisten paluumuutolla. Nuorten tulee kokea lapsuutensa ja nuoruutensa maaseudulla sekä maaseudun aikuisille tarjoamat mahdollisuudet myönteisinä. Nuorten harrastustoiminnalla ja niihin liittyvillä sosiaalisilla kontakteilla sekä työnteon ja yrittämisen mahdollisuuksilla on ratkaiseva merkitys nuorten suhtautumiselle maaseutuun ja sitä kautta koko maaseudun tulevaisuudelle.

Valiokunta pitää myönteisenä, että selonteko sisältää huomattavan paljon kansalaistoimintaa ja paikallista vastuunottoa vahvistavia linjauksia. Koulu, harrastusmahdollisuudet ja mahdollisuus vaikuttaa asuinympäristöä koskeviin asioihin edistävät nuorten kiinnittymistä kotiseudulleen. Yleissivistävässä koulutuksessa opetuksen järjestäjiä, kouluja ja opettajia tulee tukea yrittäjyyskasvatuksen antamisessa mm. verkostoitumista hyödyntämällä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että ammatillisissa perustutkinnoissa korostetaan yleisenä linjana vahvasti yrittäjyyttä. On tärkeää, että perustutkintoihin liittyvät erityiset yrittäjyysosat. Koulutuksessa tulee lisäksi ottaa huomioon alueelliset ja paikalliset erityistarpeet. Edellä todetun mukaisesti ammattikorkeakouluja ja ammatillisesta toisen asteen koulutusta tulee muutoinkin hyödyntää nykyistä enemmän paikallisessa ja alueellisessa kehittämistyössä maaseudun kehittämistyön perusvalmiuksien jakajina sekä ohjelma- ja hanketoimintaan juurruttajina. Tulee huolehtia siitä, että koulutuspalveluita on saatavilla muuallakin kuin maakuntakeskuksissa. Erityisen tärkeää on valmius tarjota uudentyyppisiä koulutusohjelmia nouseville aloille, joilla ennakoidaan tulevaisuudessa olevan työvoiman tarvetta. Tässä yhteydessä voidaan mainita bioalan, ympäristötekniikan elintarviketalouden, metsä- ja puualaan sekä matkailuun liittyvät, muun muassa uusien tuotteiden kehittämistä tukevat koulutustarpeet.

Valiokunta toteaa, että aikuiskoulutuspalveluja antavat aikuiskoulutuskeskukset, muut ammatilliset oppilaitokset, korkeakoulut ja muut koulutuspalvelujen tuottajat. Tärkeässä asemassa koulutuksen järjestämisessä ja suuntaamisessa ovat

ELY-keskukset, jotka hyödyntävät työvoimakoulutuksen koulutustarpeiden ennakoinnissa ja koulutushankintojen suunnittelussa maakuntien liittojen, opetushallinnon sekä muiden viranomaisten, yhteistyötahojen ja organisaatioiden, kuten työnantajajärjestöjen, selvityksiä työvoiman rekrytointiongelmista ja työvoimapulasta, työvoiman poistumasta, osaamistarpeista sekä muusta koulutustarpeesta.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että myös aikuiskoulutuksen koulutustarjonnassa samoin kuin kysynnässä on huomattavat alueelliset erot. Eroihin vaikuttavat alueen elinkeinorakenne ja valitut toimintastrategiat sekä toimialakohtaiset erityistarpeet. Esimerkiksi kaivosalalla koulutustarve Lapin, Kainuun ja Pohjois-Karjalan ELY-keskusten alueilla on viime vuosina lisääntynyt merkittävästi, kun alueelle on tullut kaivoshankkeita. Toisaalta matkailualan koulutuksen tarve on viime vuosina kasvanut Pohjois- ja Itä-Suomessa. Valiokunta korostaa sitä, että työvoimakoulutuksena järjestettävään yrittäjäkoulutukseen ja -valmennukseen liittyvää koulutustarjontaa aikuisväestölle tulee olla kattavasti kautta maan. Erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten yrittäjätaitojen vahvistamiseen tulee luoda mahdollisuuksia. Lisäksi on paljon henkilöitä, jotka suunnittelevat omaa pientä tai keskisuurta (pk-yritykset) yritystoimintaa pää- tai sivutoimisesti ja tarvitsevat yrittäjäosaamista. On tärkeää, että tuolloin tulevat huomioon otetuiksi myös erilaiset pienet alihankintatoimintaa harjoittavat yritykset, matkailualan palveluja tarjoavat yritykset samoin kuin muut palvelutoiminnot, kuten kotipalvelut, vapaa-ajanasuntojen talonmiespalvelut (ns. mökkitalkkarit) sekä sosiaalialan palvelut. Opetusjärjestelyissä etenkin haja-asutusalueiden tarpeet tulee ottaa huomioon siten, että koulutusta järjestetään joustavasti toteutettuna käyttämällä lähiopetuksen rinnalla verkko- ja etäopiskelun tarjoamia mahdollisuuksia.

Valiokunta pitää tarpeellisena, että maaseutualan koulutusketjun ja osaamisjärjestelmän nykyiset rakenteet selvitetään. Eri toimijoiden teh-

tävistä ja vastuualueista tulee muodostaa tehokas kokonaisuus. Päällekkäisten rakenteiden poistaminen synergiaetuja huomioon ottamalla synnyttää kustannussäästöjä, jotka voidaan suunnata uusien verkstorakenteiden kehittämiseen koulutuksessa. Osa maaseutualan osaamisjärjestelmästä voidaan mahdollisesti tuotteistaa-kin.

Peruskoulutuksen osalta valiokunta toteaa, että kouluverkoston laajuus vaikuttaa oleellisesti kylien elinvoimaisuuteen. Myös harrastustoiminnan mahdollisuudet liittyvät keskeisesti kouluverkostoon. Lähes kaikki kerhotoiminta ja muu harrastustoiminta toteutuu koulujen yhteydessä. Lisäksi on tärkeää, ettei koulutuspolku katkea peruskoulutukseen. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota siihen, että koulujen läheisyys vaikuttaa voimakkaasti siihen, mihin lapsiperheet sijoittuvat asumaan. Lapsiperheet eivät muuta eivätkä jää asumaan alueelle, jossa koulutusmahdollisuuksia ei ole. Myös toisen asteen koulutuksella on suuri välillinen merkitys maaseudulla asumiselle.

Valiokunta toteaa, että selonteossa kyläkouluja ei mainita erillisten toimenpiteiden kohteina, vaan todetaan vain yleisesti koulujen säilymisen tärkeys lasten ja nuorten omassa ympäristössä. Selonteon yhtenä painopisteenä on kuitenkin harvaan asuttu maaseutu, ja juuri siellä koulujen lakkauttaminen vaikuttaa eniten kylien tulevaisuuteen. Valiokunta katsoo, että pienet koulut ja yhdysluokkaopetus tulee ottaa huomioon opetussuunnitelmissa. Ikäluokkien pieneminen on jo johtanut kouluverkoston harventumisen seuraavaan vaiheeseen, jolloin nyt lakkautusuhan alla ovat monien pienten maaseutukuntien lukiot ja myös ammatillista koulutusta tarjoavat oppilaitokset. Näiden lakkauttamisella voi olla suuri vaikutus myös peruskoulun ylempien luokkien opetuksen saatavuuteen ja laatuun. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että opetustoimen rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän muuttaminen kuntien asukasluvuun perustuvaksi (eikä oppilaiden määrään) on heikentänyt maaseudun koulutuspalveluita.

## Maaseudun yritystoiminta

### *Yritystoiminnan yleiset edellytykset ja monipuolistaminen*

Valiokunta pitää myönteisenä sitä, että maaseudun elinkeinojen kehittäminen on saanut selonteossa vahvan aseman ja painoarvon. Maaseudun voimavaroihin perustuvan yritystoiminnan vahvistaminen ja työskentelymahdollisuuksien kehittäminen ovat perusedellytyksiä maaseudulla asumiselle ja toimimiselle. Yritystoiminnan edistämisessä tärkeää on tunnistaa uudet innovatiiviset yritystoiminnan mahdollisuudet ja varmistaa osaavan työvoiman ja tarvittavan pääoman saatavuus. Täytyy löytää maaseudun vahvuuksiin ja voimavaroihin perustuvia aloja, joilla on potentiaalia menestyä. Innovaatioiden ohella keskeistä on yritysten ja työvoiman kehittäminen osaamista parantamalla.

Edellä esitettyyn viitaten valiokunta toteaa, että myös globaalit suuntaukset avaavat mahdollisuuksia maaseudun elinvoimaisuuden uudelle edistämiselle. Jotta maaseudulla voidaan tarttua avautuviin mahdollisuuksiin esim. hajautettujen energiaratkaisujen, metsien moninaisten käyttötapojen, maaseutumatkailun, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden ja kasvavan paikallisuusarvon arvostuksen hyödyntämisessä, on huolehdittava siitä, että eri politiikat toimivat samansuuntaisesti. Uusien mahdollisuuksien hyödyntämiseen tarvitaan myös synergian löytämistä eri sektoreiden kesken. Valiokunta on edellä todennut, että maaseutualueet eroavat toisistaan voimakkaasti, mikä on myös niiden vahvuus. Sen vuoksi alueellisesti räätälöity politiikka on välttämätöntä. Tulevaisuuden maaseudun kehittämisessä olennaista on tunnistaa ja tunnustaa eriytyvät maaseutualueet, analysoida niille tyypillisiä ongelmia ja vahvuuksia sekä tukea kunkin alueen edellytyksille perustuvaa elinkeinotoimintaa, palveluratkaisuja ja asumisen edellytyksiä.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että erityisesti maaseudun olosuhteisiin soveltuvaa innovaatiojärjestelmää kehitetään. Maaseudun uusien yritysten perustamisen edellytyksistä tulee huolehtia ja varmistaa, että yritykset selviävät

muuttuvissa markkinaolosuhteissa. Tässä yhteydessä valiokunta painottaa sitä, että maaseudun kehittämisessä on tällä hetkellä puutteena se, ettei järjestelmä riittävästi mahdollista maaseudun kehittämisessä olevien toimijoiden projektien yhdistämistä niin, että ne eri organisaatioissa suoritettuinakin muodostavat yhden toimivan kokonaisuuden. Tämän epäkohdan poistamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Valiokunta korostaa sitä, että uuden kansallisen maaseutualueiden innovaatiojärjestelmän ohella on toisaalta tärkeää, että maaseutumaiset toimintaympäristöt voidaan tuoda entistä paremmin yleisen kansallisen innovaatiojärjestelmän yhteyteen. Maaseutumaisella alueella on oltava myös rakenteita, joiden kautta ollaan osa alueen ulkopuolisia verkostoja ja joihin ulkopuoliset verkostot voivat kiinnittyä. Selonteossa on tuotu esiin, että maaseudun yrittäjyyttä ja innovaatiotyötä voidaan tukea muodostamalla valtakunnallinen ja alueellinen maaseudun asiantuntijaorganisaatioiden yhteistyörakenne (Maaseutu-INNO).

Valiokunta painottaa sitä, että osaamisen kehittäminen (tutkimuksen, koulutuksen ja tuotekehittämisen osalta) on tärkeää ja välttämätöntä. Erittäin tärkeää on, että maaseutukeskeisen tutkimustiedon kohdentuminen ja vaikuttavuus suunnataan hyödyttämään erityisesti maaseudun yritystoiminnan kasvua, maaseudun toimijoiden verkostoitumista, aluekehitystä sekä yhteiskunnallista ohjausta. Maakunnalliset korkeakoulut ja yliopistot ovat tässä avainasemassa. Niiden toimintaa ja yhteistyötä oman alueen yrittäjien kanssa on tuettava voimakkaasti.

Valiokunta toteaa, että maaseudulla monet kehittämishankkeet toteutetaan ESR:n (Euroopan sosiaalirahasto) ja EAKR:n (Euroopan aluekehitysrachasto) rahoituksella. Näihin rahoitusmalleihin liittyy kuitenkin runsaasti ehtoja, jotka estävät esimerkiksi kahden vierekkäisen kunnan tai/ja seutukunnan yhteistyön. Siksi ESR- ja EAKR-hankkeet ovat usein lähtökohdiltaan sikäli vinoutuneita, että ne pikemminkin ehkäisevät kuin kehittävät yhteistyötä. Kaikki keinotekoiset, vain rahoitusjärjestelmän sisäisistä, by-

rokraattisista syistä johtuvat esteet tuleekin viipymättä purkaa.

Hanketoiminnalla on todettu olevan monia hyviä puolia uusien ideoiden ja toimintamallien kokeilemisessa. Valiokunta korostaa sitä, että hankkeilla tulee synnyttää pysyvää toimintaa, joka jatkuu myös hankekausien päättymisen jälkeen. Nyt hankkeiden hallinnointi on usein tehty niin hankalaksi, että aivan liian suuri osa hankkeivoimavaroista kuluu muuhun kuin varsinaisen asian edistämiseen. Samalla loppuvat toimijoiden voimavarat ja jaksaminen. Siten on vaarana, että hanketoiminnan ja koko ohjelmaperusteisen ajattelun tuoma lisäarvo alkaa kadota tai ainakin vähentyy voimakkaasti.

Valiokunta korostaa sitä, että yritysten ja yritysten perustajien tulee saada julkisia yrityspalveluita tasapuolisesti ja yhtäläisin perustein koko maassa mahdollisimman vaivattomasti ja saman toimintamallin pohjalta. Palvelutarjonnan selkeyttämiseksi käynnistettiin keväällä 2006 Yritys-Suomi-palvelujärjestelmän uudistaminen, johon koottiin jo käynnissä olleita palveluiden kehittämishankkeita yhteen. Palvelujärjestelmään liittyy läheisesti eri toimijoiden verkottuminen yhteistyön tiivistämiseksi. Kun järjestelmän toimivuuteen kiinnitetään erityistä huomiota, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY) rooli on keskeinen. Tärkeätä on, että palvelujärjestelmä on asiakkaiden käytössä eri palvelumuotojen avulla (fyysinen palvelu, verkko- ja puhelinpalvelu), jolloin asiakas voi itse valita, mitä palveluita käyttää.

Valiokunta toteaa, että harvaan asutun maaseudun yrittäjyyden elvyttämiseksi tarvitaan myös uusia taloudellisia kannustimia. Myönteistä onkin, että starttirahan kohdejoukkoa on laajennettu kattamaan työttömien työntekijöiden lisäksi palkkatyöstä tai työmarkkinoiden ulkopuolelta yrittäjiksi siirtyviä, mikä palvelee hyvin maaseudun yrittäjyyttä. Lisäksi yksinyrittäjien ensimmäisen työntekijän palkkaamiseen tarkoitettuun tukikokeiluun varattu valtuus on käytettävissä heikoimmin kehittyneillä Itä- ja Pohjois-Suomen alueilla sekä äkillisillä rakennemuutosalueilla. Tulee myös harkita starttirahajärjestelmän kehittämistä (esim. niin, että tuki voidaan

myöntää myös kausiluontoisille yrityksille ja osa-aikayritystoimintaan samoin kuin käyttö-pääoman tarpeisiin). Lisäksi harvaan asutulla maaseudulla toimivien yritysten tukitasoja tulee nostaa sekä uusia rahoitusvälineitä kehittää (esim. pitkäaikainen korkotuettu takuulaina) samoin kuin alueellista kuljetustukea kasvattaa ja sen käyttöalaa laajentaa kuin myös työnantajan sosiaaliturvamaksuista vapautettujen (myös maatilojen osalta) kuntien määrää lisätä sekä ottaa käyttöön verotuksellisia toimia.

Valiokunta toteaa, että kasvuhakuisen maaseutuyrittäjyyden keskeinen ongelma on työvoimapula. Ongelma on maaseudun oloissa vielä vaikeammin voitettavissa kuin kaupungeissa. Maaseudun peruskoululaisten määrän perusteella nähdään jo nyt, ettei tätä tarvetta kyetä tulevaisuudessa täyttämään pelkästään maaseudulla tulevalle työvoiman tarjonnalla. Valiokunta pitääkin erittäin tärkeänä, että huolehditaan osaaavan ja riittävän työvoiman saatavuudesta koko maassa. Vahvaa valtion ja yritystoiminnan panostusta kaivataan erityisesti nuorten mielenkiinnon herättämiseen maaseudun, kuten esimerkiksi metsäkone- ja maarakennusalan, työpaikkoja kohtaan.

Erityisesti harvaan asutulla maaseudulla on usein myös kysymys siitä, että työvoiman tarve ja tarjonta eivät kohta. Työpaikkoja on tarjolla aloilla, joihin paikallisella työvoimareservillä ei ole tehtäviin vaadittavaa osaamista. Osaavasta ja pätevistä työvoimasta on pulaa erityisesti pienissä kunnissa, jotka eivät sijaitse lähellä kaupunkikeskuksia. Valiokunta katsoo, että työvoiman saannin turvaamiseksi on myös taajamista ja kasvukeskuksista maaseudulle tapahtuvan työssäkäynnin edellytyksiä kehitettävä ja maaseudulla asumisen houkuttelevuutta lisättävä.

Ammattikorkeakoulujen ja ammatillisen toisen asteen oppilaitosten hyödyntäminen paremmin alueellisessa yritystoiminnan kehittämisessä on välttämätöntä. Alueellisten päättäjien on voitava vaikuttaa vahvemmin kaikkeen siihen koulutukseen, jonka sisältöön voidaan vaikuttaa paikallisella tasolla. Tämä tarve pätee myös lukioihin ja peruskouluihin mm. yrittäjäkasvatuksen suhteen.

Valiokunta katsoo myös, että työmarkkinoita — etenkin työttömyysturvasäännösten joustavuutta — tulee kehittää kannustavammasi siten, että lyhytaikaistenkin töiden tekeminen ja tällaisiin töihin palkkaaminen on taloudellisesti kannattavaa niin työntekijän kuin työnantajan näkökulmasta. Lisäksi yritysten kansainvälistä rekrytointia ja maahanmuuttoa tulee hyödyntää työvoiman saatavuuden turvaamisessa.

Edellä on painotettu tarvetta erityistoimiin etenkin harvaan asutuilla alueilla. Valiokunta toteaa, että hyvä lähtökohta harvaan asuttujen alueiden erityistukitoimille on yritystoimintaa mahdollistavien infrastruktuuri-investointien tekeminen julkisista varoista. Valtiovalta voi ja sen tulee pitää huoli riittävän hyvin toimivista tie-, rautatie-, lentoliikenne- ja tietoliikennetyksistä myös harvaan asutuilla alueilla. Näin turvataan perusedellytykset nykyisen yritystoiminnan jatkumiselle, uudelle yritystoiminnalle sekä elämän laadun yleiselle paranemiselle. Kulut ovat investointiluonteisia ja tuovat hyötyä tulevaisuudessa kustannusnousun vastapainona.

Edellä on todettu, että maaseudun tulevaisuutta ja elinvoimaisuutta pohdittaessa erittäin tärkeitä ovat palvelurakenteet ja palveluiden saatavuus. Palvelurakenteet, niiden monipuolisuus ja edellytykset ovat keskeisiä myös uuden palvelualan yritystoiminnan syntymiselle. Nykyisistä palvelutuotannon tavoista palvelusetelit mahdollistavat paikallisten palvelumarkkinoiden kehittymisen asiakaslähtöisesti myös pienemmän väestöpohjan alueilla. Esimerkiksi vanhuspalveluissa pienyritysmuotoinen, paikallinen ja kasvollinen yrittäjyys takaavat palveluiden hyvän laadun lisäksi myös palvelumarkkinoiden monipuolisuuden ja asiakkaiden aidon valinnanmahdollisuuden. Maaseutuelinkeinojen monipuolistuminen avaa myös uusia mahdollisuuksia esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluita tukevien palvelusuoritteiden tuottamiselle. Valiokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että matkailu on merkittävä maaseudun elinkeino ja sen välilliset vaikutukset muille elinkeinoille ovat merkittäviä. Matkailupalveluja kehittämällä myös vakituisten asukkaiden palvelutarjonta paranee.

Metsien ja peltöjen monipuolisempi hyödyntäminen kuuluu maaseudun tulevaisuuden kannalta keskeisiin kysymyksiin. Nykyinen metsäpolitiikka on perustunut voimakkaasti kemialliseen metsäteollisuuteen. Tulevaisuudessa metsiä on hyödynnettävä entistä monipuolisemmin. Vastaavasti innovatiiviset maatilat voivat tuottaa lähiruokaa ja raaka-aineita hyvinkin pitkälle vietyyn jalostukseen. Maaseudun rooli niin hajautetun energiatuotannon kuin uusien energiaratkaisujenkin kehittämisessä ja tämän mukana tuomien uusien yritysten ja työpaikkojen mahdollistaminen tulee entistä tiiviimmin sisällyttää energia- ja ilmastokysymysten kokonaistarkasteluun.

#### *Elintarviketalouden elinkeinot*

Maatalous ja elintarviketeollisuus työllistävät vajaat 200 000 henkeä. Maatalouden kannattavuuden turvaamisessa Suomen oloissa on elinkeinon tuilla muita EU-jäsenmaita suurempi merkitys. Maatalouden kannattavuutta parannetaan myös tilarakenteen kehittämisellä, mutta sillä on omat reunaehdonsa eri maaseutualueilla mm. peltöjen sijaintiin, tuotantosuuntien keskittymiseen, tuotantoeläinten hyvinvointiin ja ympäristönäkökulmiin liittyen. Maaseudun tasapainoisen kehityksen kannalta on tärkeää, että maataloustuotanto ei keskity alueellisesti maassamme. Valiokunta antoi 6.6.2006 mietintönsä valtioneuvoston selonteosta maatalouspolitiikasta (MmVM 7/2006 vp — VNS 4/2005 vp).

Valiokunta pitää välttämättömänä nyt annetun selonteon sisältämää linjausta kotimaisen elintarviketuotannon omavaraisuudesta ja huoltovarmuuden turvaamisesta. Omavaraisuus ja huoltovarmuus ovat myös maaseutupoliittisia kysymyksiä, sillä ilman kotimaista raaka-ainetta ei myöskään ole elintarvikealan yrittäjyyttä. Valiokunta toteaa, että maataloustuotannon entistä tiiviimpi kytkeminen alueellisiin ruokajärjestelmiin edistää niin maatalouden kuin maaseudunkin kehitystä. Alkutuotannon, jalostuksen ja kulutuksen sitominen alueellisesti yhteen luo uusia mahdollisuuksia tuottajille tuotantoketjussa ja vahvistaa alkutuotannon kannattavuutta. Parempi yhteistyö alueen tuottajien ja

ammattikeittiöiden välillä edistää myös tuotteiden toimitusvarmuutta ja synnyttää uusia, keskuskeittiöiden tarpeisiin soveltuvia tuotteita.

Valiokunta toteaa, että maamme lähes 3 000 elintarvikealan yrityksestä pääosa on pieniä, alle 20 henkilöä työllistäviä pienyrityksiä ja näistä suurin osa sijaitsee maaseudulla. Hajautetumpi jalostustoiminta parantaa huoltovarmuutta, ja sen avulla voidaan palauttaa maaseudulle takaisin sieltä poistuneita työpaikkoja. Paikallisesti ja alueellisesti tuleekin kehittää jalostusketjuja, jotka löytävät markkinoita lähiruoka-ajattelun vahvistuessa ja luomutuotteiden kysynnän lisääntyessä. Erittäin tärkeää on edistää pk-yritysten pääsyä markkinoille. Toimiminen laajemmalla kuin paikallisella tasolla edellyttää myös pk-yritysten keskinäistä yhteistyötä riittävän tuotevaliokunnan varmistamiseksi tuotannossa.

Esimerkkinä edellä esitetystä voidaan mainita paikallismyllyt ja lähileipomot. Paikallismyllyt kehittivät yhdessä paikallisten leipomoiden kanssa lähileipäkonseptin, jossa käytetään pelkästään kotimaista viljaa. Lähileipä löysi paikansa keskittyneiltä markkinoilta. Nyt Suomessa kymmenisen myllyä jauhaa vain kotimaista viljaa, maksaa viljelijöille raaka-aineesta huomattavasti keskimääräistä parempaa hintaa ja varastoi vähintään vuoden tarpeen viljaa, jotta ne pystyvät toimittamaan kotimaista jauhoa leipomoille myös huonoina satovuosina.

Suuntaus lähiruokaan on ollut nousussa eri puolilla maailmaa ja antaa hyvän pohjan myös suomalaiselle elintarvikealan yrittäjyydelle. Lähiruokalla on monia vahvuuksia: maaseudun elinvoimaisuuden vahvistaminen, asiakkaan lähellä toimiminen, joustavuus, mahdollisuus vaikuttaa ympäristökuormitukseen sekä lisäarvon tuottaminen kauppojen ja ravintoloidenkin valikoimiin. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että Suomessa sesonginmukaisten tuoretuotteiden käyttö on kuitenkin vähenemässä, elintarvikkeiden jäljitettävyyden ja alkuperä ovat hämärtyneet ja samalla elintarvikkeiden kuljetusmatkat ovat pidentyneet.

Valiokunta toteaa, että lähiruokaa käyttäviä erityisesti pk-yritysten tuotteiden vaikea pääsy keskittyneisiin kaupan logistiikka- ja myymä-

lajärjestelmiin. Erittäin tärkeää on, että paikallisille toimijoille tarjotaan markkinointikanavia suurten kauppaketjujen tuotevalikoimat laajasti kattavien ja suojattujen tavaramerkkien rinnalle. Tukitoimenpiteiden kohdentaminen liikenteen solmukohdissa sijaitseviin suoramyyntipisteisiin edistää lähiruokan markkinoille pääsyä. Kaupan ja teollisuuden asemaa tulee yhä tarkemmin seurata ja selvittää, missä vaiheessa asema muuttuu markkina-aseman väärinkäytöksi ja muita toimijoita sortavaksi.

Valiokunta kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että ammattikeittiöiden ja erityisesti julkisten ruokapalvelujen vaikutus kestävien hankintojen edistämiseen, uusien markkinoiden syntymiseen sekä tulevien sukupolvien ruokailutottumusten ja kulutuskäyttäytymisen ohjaamiseen on merkittävä. Julkisten ruokapalvelujen tarjoamat ateriat muodostavat noin kolmanneksen Suomen elintarvikkeiden kulutuksesta. Tärkeää on, että tuotteiden alkuperästä annetaan oikeat tiedot kuluttajille. Hankintalain lähiruokan edistämistä koskevat mahdolliset muutostarpeet ja julkisen sektorin hankintakäytäntöjen pullonkaulat tulee myös selvittää pikaisesti, jotta lähiruokan käytön nopea lisääminen tulee mahdolliseksi.

Valiokunta pitää tärkeänä myös luonnontuotteiden, kuten poron, riistan ja kotimaisen kalan, käytön lisäämistä. Nämä kaikki ovat hajallaan sijaitsevien pienten toimijoiden sektoreita, jolloin kaikkinaisen verkostoitumisen vahvistaminen sekä muun muassa valtion ja EU:n osoittamien menekinedistämisvarojen hyödyntäminen tuotteiden nostamisessa esiin on tärkeää.

Myös luonnontuotteiden keräämiseen perustuvan yrittäjyyden kasvunäkymien lähtökohtana on kuluttajien ympäristötietoisuuden ja terveysajattelun lisääntyminen sekä mahdollisuus kehittää tuotteita toistaiseksi hyödyntämättömistä raaka-aineista ja yhdistää tuotteita esimerkiksi hyvinvointipalveluihin ja matkailuun. Luonnontuotteiden keruu on myös kansantaloudellisesti merkittävää työtä, jolle maamme luonto tarjoaa erinomaiset edellytykset. Valiokunta toteaa, että alan kehittymisen kannalta keskitetyn varastoin-

ti- ja markkinointijärjestelmän luominen on välttämätöntä.

Valiokunta katsoo, että osa maatalouden tukemiskeinoista on voitava erilaistaa harvaan asutulle maaseudulle kohdistettuihin toimiin, vaikkapa tehostettuihin keinoihin vielä jäljellä olevan kulttuurimaiseman säilyttämiseksi. Ympäristönäkökulmasta perinnebiotooppien, kuten niittyjen, kentojen, hakamaiden ja muiden luonnonlaitumien, kunnostamiseen ja hoitoon pitää kiinnittää selonteon mukaisesti vakavaa huomiota. Ihmisen ja karjan työn tuloksena syntyneet luontotyypit edustavat eläin- ja kasvilajistoltaan rikkainta mutta nykyään myös uhanalaisinta luontotyyppiämme.

Valiokunta toteaa, että maatalous- ja maaseutuyrityksissä rakennekehityksen seurauksena haasteita tuovat maaseutuyrityksen ja -yrittäjyyden muuttuvat vaateet. Monialaisilla tiloilla (myös kasvavilla perustuotannon tiloilla) korostuvat erityisesti yrittäjien tai yrittäjän ammatillinen ja liikkeenjohdollinen osaaminen yrityksen kaikilla eri toimialoilla. Tarvitaan ammatillista osaamista ja neuvontaa sekä vertaistukea. Samalla julkisen vallan, yksityisen sektorin ja kansalaistoimijoiden yhteistyö korostuu. Uusien toimintaverkostojen luominen on välttämätöntä.

Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että ongelmaksi on koettu pienimuotoisen elintarviketuotannon ja jatkojalostuksen säädösten joustamattomuus ja vaatimustason korkeus kotimaisen elintarvikevalvonnan käytännöissä; markkinointi ja neuvonta yksin eivät nosta tuotteiden kysyntää, jos tuotanto ei ole kannattavaa (erityisvaatimukset tai liian tiukka vaatimustaso lisäävät kustannuksia). Monipuolisen yritystoiminnan ja turvallisen lähiruuan saannin varmistamiseksi on myös tärkeää huolehtia lakisääteisten lihan tarkastusmaksujen tasapuolisesta toteutumisesta. On ongelmia mm. siinä, että lihan tarkastusmaksut ovat pienille teurastamoille kohtuuttoman suuret verrattuna suuriin teurastamoihin ja tarkastusten saatavuus on paikoin huono.

Maaseutupoliittisen järjestelmän kehittämisestä ei myöskään saa seurata toimenpiteitä, jotka johtavat maatalous- ja maaseutupoliittikan keskinäiseen ristiriitaan. Käytännössä maaseu-

dulla jo nyt toimivien järjestöjen ja organisaatioiden vahvuuksien tunnustamisen ja yhteistyön kehittämisen tältä pohjalta tulee olla keskeinen tavoite maaseudun kehittämisen resurssinissa — uusien organisaatioiden perustaminen tai resurssien jakaminen pieniin yksiköihin ei ole tarkoituksenmukaista.

#### *Metsätalouden elinkeinot*

Valiokunta toteaa, että valtioneuvoston periaatepäätöksessä Kansallinen metsäohjelma 2015:stä (27.3.2008) ohjelman toiminta-ajatuksiksi on kirjattu lisää hyvinvointia monimuotoisista metsistä. Vision mukaan Suomi on vuonna 2015 kestävä metsätalouden ja osaamisen edelläkävijä, jossa osaaminen on jalostunut uusiksi tuotteiksi ja palveluiksi, kotimaisen puun käyttö on lisääntynyt merkittävästi ja metsäluonnon monimuotoisuus vahvistunut. Metsäteollisuuden rakennemuutoksen ja talouskriisin yhteisvaikutuksesta massa- ja paperiteollisuuden puunkäyttö on kuitenkin laskenut metsäohjelman laatimisaikana optimististen tavoitteiden vastaisesti. Metsien puuston tilavuus on muutenkin lisääntynyt viime vuosina etenkin puuston kasvua pienempien hakkuiden vuoksi. Valiokunta pitää välttämättömänä, että puun entistä monipuolisempaa käyttöä uusiutuvana luonnonvarana edistetään kansantalouden kartuttamiseksi. Toisaalta metsäteollisuus tulee voimakkaasta rakennemuutoksesta huolimatta olemaan edelleen niin koko Suomen talouden kuin maamme alueellistenkin talouksien kannalta keskeinen toimiala, jonka merkitystä toimeentulon lähteenä mikään muu toimiala ei voine korvata.

Puuta, luonnontuotteita ja metsien aineettomia arvoja voidaan hyödyntää nykyistä huomattavasti enemmän ja monipuolisemmin yritystoiminnassa. Erityisiä kasvualoja ovat puutuoteala, bioenergian tuottaminen, maaseutumatkailu samoin kuin luonnontuotteiden hyödyntäminen. Metsänomistajalle tuloja voi jatkossa tulla paitsi puun myynnistä myös luonnon monimuotoisuuden vaalimisesta, virkistysarvokaupasta ja jopa hiilinielukaupasta tai vuokrauksesta. Metsäpalveluyrittäjyys, joka perustuu asiantuntijapalveluiden ja metsien hoito-, hak-



kuu- ja luonnonhoitopalveluiden tarjoamiseen, tulee kasvamaan metsänomistajakunnan ja organisaatioiden rakennemuutoksen seurauksena.

Valiokunta katsoo, että selonteossa ei kiinnitetä riittävästi huomiota siihen, että myös rakentaminen on puun käytön lisäämisen avainalue. Se muodostaa erittäin suuren mahdollisuuden maaseudun elinkeinoelämän kehittämiseksi, työpaikkojen luomiselle ja myös kulttuurimaiseman ylläpitämiselle. Puurakentamisen kehittäminen vaatii kuitenkin pitkäkestoista tutkimusta ja tuotekehitystyötä sekä koerakennushankkeita, joihin maaseudulla toimivilla alan pienillä yrityksillä ei ole voimavaroja. Puurakentamisen yrittäjyyden tukemiseen tarvitaan myös koerakennus- ja pilottihankkeissa uusia rahoituskeinoja. Tärkeää on kehittää puurakentamiseen yhtenäisiä tuotestandardeja, jotka mahdollistavat suurempia tuotantosarjoja. Erityisen tärkeää on edistää puun käyttöä kerrostalojen rakentamisessa. Runsaiden ja laadukkaiden metsävarojen sekä kehittyneen rakennusteknologian vuoksi maallamme on hyvät valmiudet kehittää jatkossa ns. tuotteistavaa puurakentamista myös vientiä silmällä pitäen.

Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että jos puun käyttöä rakennusmateriaalina lisätään nykyisestä tasosta muiden ympäristöä enemmän kuormittavien materiaalien kustannuksella, saavutetaan rakennussektorilla huomattava energiansäästö. Puun korvatesa joko betonisia tai teräksisiä rakenteita on tarvittava energiamäärä yleensä kolme neljäsosaa pienempi.

Metsä- ja puutuotealalla on Suomessa noin 8 000 pientä ja keskisuurta yritystä, jotka työllistävät keskimäärin viisi ja yhteensä noin 35 000 henkilötyövuotta. Metsäkonealalla on noin 1 600 yrittäjää, jotka työllistävät itsensä mukaan lukien noin 6 000 henkeä. Puutavaran kuljetusyrittäjiä on 800, ja ala työllistää 3 000 henkeä. Metsäkone- ja kuljetusyrittäjät ovat lähitokohdaltaan pien- ja perheyrittäjiä. Koneyrityksistä kolmasosa ja kuljetusyrityksistä puolet on edelleen yhden koneen/auton yrityksiä. Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että vuotuiset kausivaihtelut ja talouden sekä ener-

giantuotannon syklit tuovat yrittäjille vaikeuksia kapasiteetin sopeutuksessa.

Metsä- ja puutuotealalla yrittäjät tuottavat tyypillisesti myös itse palveluita, eivätkä he näin kykene panostamaan riittävästi yrityksen johtamiseen. Alan yrittäjäkoulutus olisikin järjestettävä niin, että yrittäjille tuotetaan joustavasti liiketoimintaosaamista ja markkinointia tukevia palveluita yrityksen ydintoimintojen siitä kärsimättä. Metsänhoidon, metsien kaupallisten tuotteiden ja metsätalouden osaamisen kehittämiseen tarvitaan muun ohella verkkopalveluita. Näiden palvelujen kehittämisen tulee olla osana maaseudun elinkeinojen kehittämistä. Palveluja tulee suunnata myös metsänomistajille, jotka eivät asu metsätilan sijaintipaikkakunnalla. Tällaisia metsänomistajia on jo reilusti yli kolmasosa Suomen noin 300 000 yksityisen metsätilan omistajista.

Valiokunta toteaa, että metsänkasvatuksessa energiapuun kasvatus voidaan nykyisin ottaa osana kasvatusketjua huomioon ainespuun saatavuudesta tinkimättä. Kansallisen ilmasto- ja energiastrategian tavoitteena on nostaa metsähakkeen vuotuinen käyttö 12 miljoonaan kuutiometriin vuoteen 2020 mennessä. Uusiutuvan energian tuottaminen hajautetusti paikallisiin energialähteisiin perustuvana antaa laajoja mahdollisuuksia yrittäjyydelle ja tukee maaseudun elinvoimaa.

Valiokunta viittaa lausuntoonsa pitkän aikavälin ilmasto- ja energiastrategiasta (MmVL 7/2009 vp — VNS 66/2009 vp) ja toteaa, että turve on tällä hetkellä erittäin tärkeä haketta täydentävä seospolttoaine sekä sen polttoteknisten ominaisuuksien että sen kotimaisen saatavuuden ansiosta. Valiokunta huomauttaa, että alueita poistuu tällä hetkellä turvetuotannosta enemmän kuin uusia tuotantoalueita saadaan käyttöön. Ympäristölupien antamista on jatkossa kyettävä nopeuttamaan huomattavasti. Turve on myös merkittävä potentiaalinen raaka-ainelähde esimerkiksi biodieselin tuotannossa yhdessä puuperäisten raaka-aineiden kanssa sekä muusakin tuotannossa.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että julkiset toimijat ovat avainasemassa paikallisen

hajautetun energiantuotannon edistämisessä. Metsäenergian laajamittainen hyödyntäminen edellyttää lisäksi erityisesti korjuulogiikan kehittämistä. Suomeen on jo syntynyt lämpöyrittäjien ammattikunta, jonka hoidossa on noin 450 lämpölaitosta. Myös monessa uudessa pientalossa lämmitys perustuu osittain tai joskus jopa kokonaan pilke- tai halkolämmitykseen. Pilkeyrittäjiä on Suomessa jo noin 350.

Valiokunta pitää tärkeänä, että uutena maaseudun yrittämisen muotona edistetään energia-puun varastointia. Raaka-aineen varastointi kuivattamisen ja erilaisten muokkaustoimenpiteiden vuoksi on hankintaprosessissa välttämätöntä ja luontevammin sijoitettavissa maaseudulle kuin käyttöpaikoille taajamissa. Varastointiin sopivien alueiden vuokraus, niiden kunnostaminen (liikenneyhteydet, varastokentät, suojaus) ja ylläpito sopivat hyvin yritystoimintana toteutettaviksi.

Metsäpalveluyrittäjyydellä, joka perustuu asiantuntijapalveluiden ja metsien hoitohakkuu- ja luonnonpalveluiden tarjoamiseen, on myös mahdollisuus kasvaa metsänomistajakunnan ja metsäorganisaatioiden rakennemuutoksen seurauksena. Metsänviljelyn jälkeisten oikea-aikaisten hoitotoimenpiteiden tekeminen luo laajan pohjan metsäyrittäjyydelle ja antaa mekaaniselle metsäteollisuudelle selkeän varmuuden hyvälaatuisen raaka-aineen saannista. Hyvälaatuinen puu on ollut yksi merkittävimmistä kilpailueduista mekaanisen puunjalostus- ja rakennusaineeteollisuuden ulkomaankauppasuhteissa, ja niin sen tulee olla myös tulevaisuudessa. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että parhailaan haetaan mallia edistämisorganisaatioiden eli Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion, metsäkeskusten ja metsänhoitoyhdistysten toimintojen uudelleenorganisoinniseksi, jotta julkisten varojen käyttö tehostuisi ja kilpailulainsäädäntö tulisi nykyistä paremmin huomioon otetuksi.

Viime aikoina metsäpalveluyrittäjille on siirretty yhä laajempia työsisältöjä, jotka suorittavan työn ohella käsittävät töiden suunnittelua ja ohjausta. Samoin sopimusten kattamat työkokonaisuudet ovat kasvaneet sekä määriltään että

alueellisesti. Tämä kehitys tulee jatkumaan, mikä luo mahdollisuuksia yrittäjien verkostoitumiselle ja erityyppisiin osatehtäviin keskittyvien yritysten markkinoiden kasvulle, esimerkkinä puunkorjuun suunnittelupalveluja tuottavat pienyritykset.

Valiokunta pitää tärkeänä, että yritystoimintaa edistetään myös luonnon-, ympäristön- ja maisemanhoidon aloilla. Näiden töiden osaajia ovat metsäalan yrittäjät ja työntekijät. Metsäpalveluyritykset voivat monipuolistua ja laajentaa toimintaansa perinteisistä puuntuotannon töistä myös luonnon- ja maisemanhoidon asiakaslähtöiseen palvelutarjontaan. Siten vahvistetaan ympärivuotisten ja pysyvien työpaikkojen luomista maaseudun luonnonvaroihin tukeutuen. Myös metsän monimuotoista käyttöä matkailuyrittäjyydessä ja metsäluonnonvarojen, kuten marjojen, sienten ja riistan, hyödyntäminen tulee lisätä. Uusina mahdollisuuksina ovat nousemassa mm. metsien terveysvaikutukset, luonnon tuotteet, korvaukset hiilensidonnasta sekä vesien hyödyntäminen. Matkailun ja metsien virkistyskäytön edistämisen kannalta valiokunta pitää huolestuttavana rahoituksen vähenemistä Metsähallituksen mailla sijaitsevien matkailuelinkeinoja tukevien virkistysrakenteiden kunnossapitoon.

Yrittäjyyden ja metsiin perustuvien muiden tulolähteiden hyödyntäminen edellyttää myös tutkimus- ja kehittämisrahoituksen suuntaamista näitä tavoitteita tukevasti. Tutkimuslaitosten, oppilaitosten ja osaamisklustereiden rakentamisen tulee tukea uuden tiedon syntymistä. Yritysten kasvun, verkottumisen, tuotekehityksen ja liiketoimintaosaamisen tukeminen on ensiarvoisen tärkeää.

Valiokunta katsoo, että työvoiman saatavuus tulee muodostamaan vakavan haasteen metsäalan kehittämisessä. Metsistä saatavan bioenergian käytölle asetetut kasvutavoitteet ja kotimaisen ainespuun lisääntyvä käyttö tulevat nostamaan puunhankinnan eri tehtävissä toimivan ammattityövoiman tarvetta merkittävästi. Metsäalan eritasoisten työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointi, siihen perustuva oppilaitosverkon, opetuksen sisällön ja koulutettavien

sisäänottomäärien kehittäminen sekä viestinnän parantaminen ovat erittäin tärkeitä riittävän työvoiman turvaamiseksi alan töihin jatkossa. Myös aikuis- ja työvoimapolitiittinen koulutus ovat entistä tärkeämpiä työkaluja ammatin vaihtoa haavien saamiseksi metsäalan tehtäviin.

Valiokunta toteaa, että kustannustehokas puunhankinta sekä perinteiseen jalostukseen että energiakäyttöön edellyttää nykyistä parempia, ympärivuotisia liikenneyhteyksiä. Keskeistä on alemman tieverkoston, niin yksityisteiden kuin maanteidenkin, tason nostaminen ja kuljetuksia haittaavien puutteiden poistaminen koko tieverkosta. Teollisuuden ainespuun käytön keskittyminen nykyistä harvempiin tuotantolaitoksiin kasvattaa puuraaka-aineen kuljetusetäisyyksiä. Tämä luo hyvät mahdollisuudet rautatie- ja vesitiekuljetusten lisäämiselle. Rautatiekuljetusten lisääminen edellyttää kuitenkin koko nykyisen rataverkon säilyttämistä ja perusparantamista raskaiden kuljetusten vaatimalle tasolle. Toteutamalla laaditut suunnitelmat puutavaran kuormauspaikkojen ja terminaalien kehittämisestä voidaan rautatiekuljetusten taloutta parantaa huomattavasti ja lisätä kuljetusmuodon kilpailukykyä.

Tehokkaan puunhankinnan toimivuuden ja tuottavuuden kannalta maaseudun langattomien tietoliikenneyhteyksien kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää.

### Ilmastonmuutos ja maaseutualueet

Selonteon mukaan maaseutupolitiikassa painotetaan ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista. Valiokunta toteaa, että ilmastonmuutosta on aikaisemmin käsitelty hyvin vähän maaseutupolitiikan yhteydessä, mutta nyt ilmastonmuutokseen hillintä ja siihen sopeutuminen on muodostumassa kiinteäksi osaksi tulevaisuuden maaseutupolitiikkaa. Valiokunta katsoo, että maaseudulla on kaupunkeja paremmat sopeutumisedellytykset ilmastonmuutokseen erityisesti raaka-ainevarantojensa puolesta. Itse asiassa harvaan asuttu maaseutu on ilmastonmuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa keskeinen osa ongelman ratkaisua.

Valiokunta pitää tärkeänä, että maaseudulla tartutaan aktiivisesti ilmastonmuutoksen haasteisiin ja vähennetään sopeutumistoimilla ilmastonmuutoksen haitallisia vaikutuksia sekä hyödynnetään mahdollisia etuja. Tässä tarkoituksessa tulee selvittää ilmastonmuutokseen sopeutumiseen liittyvät avaintekijät systemaattisesti. Tulevaisuudessa on mahdollista, että esimerkiksi hiilinielukaupasta tai -vuokrauksesta saattaa muodostua lisätulon lähde metsänomistajalle. Metsien hyvä kasvukunto on jatkossakin edellytys niin yritystoiminnan kuin metsän ilmastohyötyjenkin turvaamiselle. Toisaalta jatkossa tulee varautua esimerkiksi rankkasateisiin, myrskyihin ja tulviin sekä niistä aiheutuviin kustannuksiin muun muassa infrastruktuurin rakentamisessa ja kunnossapidossa.

Edellä esitetystä on käynyt ilmi, että lähes kaikista energia- ja raaka-ainevaroista tulee tulevaisuudessa todennäköisesti vallitsemaan niukuutta ja siten niiden hintojen arvioidaan nousevan jatkossa. Tämän vuoksi valiokunta katsoo, että uusiutuvan biomassan tuotannon kasvattamiseen tulee panostaa. Se tulee olemaan myös taloudellisesti kannattavaa ja tukee maaseudun kehitystä. Valiokunta korostaa, että ilmastonmuutoksen hillintä korostaa energiantuotannossa selkeästi hajautettujen lähien energiajärjestelmien etuja. Useisiin uusiutuviin energianlähteisiin perustuva hajautettu energiantuotanto vastaa parhaiten ilmastonmuutokseen sopeutumisen haasteisiin. Lisäksi energian käytön tehostamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Samalla voidaan Suomessa vähentää riippuvuutta fossiilisista polttoaineista ja lisätä omavaraisuutta sekä parantaa huoltovarmuutta.

### Uusiutuva energia

#### *Uusiutuvalla energialla kasvava merkitys maaseudulle*

Valiokunta toteaa, että maaseudun elinkeinorakenteen kehittämiseksi tulee ottaa käyttöön laajasti kaikki uusiutuvan energian tarjoamat mahdollisuudet. Hajautettu energiantuotanto on työllistävää ja ympäristöystävällistä. Se mahdollistaa toimeentulon monelle maaseudun asuk-

kaalle, etenkin harvaan asutun maaseudun alueilla.

Valiokunta katsoo, että tulevaisuuden biotaloudella tulee olemaan erittäin vahva asema maaseudulla, koska uusiutuvat luonnonvarat sijaitsevat pääosin maaseudulla. Alueellisia tuotantomalleja kehittämällä voidaan vähentää pitkien kuljetusten tarvetta, kasvattaa huoltovarmuutta ja turvata maaseudun hyvinvointia. Menestyvän biotalouden kehittäminen edellyttää kuitenkin sitä, että maaseudun luonnonvarat ja osaamiskeskittymien voimavarat yhdistetään uudella tavalla. Kun hajautetusti tuotettu energia saadaan yhteisen verkon kautta koko Suomen käyttöön, se edistää tehokkaimmalla tavalla ilmastotavoitteiden saavuttamista, yleistä energian saatavuutta ja kansallista huoltovarmuutta.

Valiokunta katsoo, että Suomessa tulee kehittää hajautetun yhdyskuntarakenteen ja korkean osaamisen yhdistäviä uusia liiketoimintamalleja ja liiketoimintakonsepteja, jotka ovat sekä hajautettuja että ekotehokkaita. Maaseudun käyttöön on mahdollista kehittää hajautetun energiantuotannon korkeaa kansainvälistä tasoa olevaa teknologia- ja liiketoimintaosaamista. Sen avulla Suomeen voi syntyä erittäin kilpailukyistä toimintaa, joka osaltaan mahdollistaa myös teknologian ja sen osaamisen viennin. Kuvattu kehitys vaatii toteutuakseen johdonmukaisia poliittisia päätöksiä, joilla edistetään toimivien, hajautetusti tuotetun uusiutuvan energian kotimarkkinoiden syntymistä.

#### *Puu tärkein uusiutuvan energian lähde*

Puu on kansallisesti tärkein uusiutuvan energian lähde. Edellä on todettu, että kansallisessa metsäohjelmassa (KMO) on metsähakkeelle asetettu tavoitteeksi 8–12 miljoonan kuutiometrin vuotuinen käyttö vuoteen 2015 mennessä. Kansallisessa ilmasto- ja energiastrategiassa tavoite on 12 miljoonaa kuutiometriä vuoteen 2020 mennessä.

Asetetut tavoitteet metsähakkeen käytön kolminkertaistamisesta nykytasosta edellyttää tukijärjestelmien ja kannusteiden kehittämistä koko energiantuotantoketjussa. Tavoitteet ovat kun-

nianhimoisia ja vaativat useita markkinoilletulon sekä energiapuun korjuuseen ja kuljetuksiin liittyvien kysymysten nykyistä toimivampia ratkaisuja. Valiokunta katsoo, että Kemera-tuesta, energiaverosta, investointi- ja kehittämistuista ja syöttötariffijärjestelmästä sekä energiatehokkuus- ja rakentamismääräyksistä tulee kehittää tehokas kokonaisuus. Bioenergian käytön lisäämisessä keskeistä on huolehtia tukitoimien kustannustehokkuudesta.

Valiokunta toteaa, että energiapuun käytön tukia tulee tarkastella kokonaisuutena; energiapuun korjuutukia tulee arvioida yhdessä puun energiakäytön, investointitukien, energiaverotuksen ja päästökaupan kanssa. Tavoitteena tulee olla eri tukimuotojen kehittäminen ja uudistaminen siten, että ne kannustavat lisäämään ja tehostamaan energiapuun korjuuta sekä samanaikaisesti turvaamaan laadukkaan ainespuun tuotannon ja korjuun. Ensisijaisen tärkeää on jatkossakin varmistaa, että tuet kannustavat huolehtimaan metsien uudistamisesta riittävän varhaisessa vaiheessa. Nuoren metsän energiapuu on saatava hyödynnettyä tehokkaasti.

Valiokunta pitää erittäin keskeisenä uusiutuvan energian hyödyntämistä erityisesti kotimaisena lähienergiana, jolloin saavutetaan suurin hyöty niin ekologisesti kuin myös maaseudun kannalta. Metsäpohjaisen puuenergian korjaaminen vaatii riittävien volyymien kokoamista terminaalien kautta. Sen sijaan esimerkiksi laajamittainen pellettien vienti Suomesta, esimerkiksi Ruotsiin tai muualle Eurooppaan, ei ole elinkaari- ja ekotehokkuusnäkökulmasta arvioituna perusteltua, vaan lisää pitkien kuljetusten kautta huomattavasti kasvihuonekaasupäästöjä. On tärkeää, ettei uusiutuvan energian käytön lisäämisen yhteydessä tule luoduksi pitkiin kuljetusmatkoihin perustuvaa kansainvälistä bioenergian raaka-aineiden kauppaa.

Valiokunta toteaa, että energiajärjestelmien ja raaka-ainemarkkinoiden sisäiset riippuvuudet ovat voimakkaita ja siksi tarvitaan uusia keinoja hajautettujen energiaratkaisujen edistämiseksi. Energianäkökulmasta metsäbiomassan hyödyntäminen erityisesti kehittyneiden, ns. toisen sukupolven biopolttoaineiden tuotantoon tulee

olemaan merkittävä lähitulevaisuuden kehityskas askel uusiutuvan energian käytön kannalta. Valiokunta pitää tärkeänä, että panostetaan näiden polttoaineiden mahdollisimman pikaiseen tuotantoon saamiseen.

Selonteossa nostetaan metsien moninaiskäytön edistäminen keskeiseksi maaseutupoliittiseksi tavoitteeksi. Valiokunta toteaa, että on pidetty mahdollisena, että hakkuujätteen nykyistä voimaperäisempi korjuu köyhdyttää maaperän ravinnevaroja, mikä voi heikentää metsän kasvua ja siten tulevaisuudessa vaikuttaa muun muassa metsän kiertoajan pitenemiseen sekä monimuotoisuuden vähenemiseen. Metsäenergian korjaamisen vaikutukset metsiin ja niiden kasvuun tuleekin olla tutkimustoiminnan kohteena. Samalla tulee varautua uudistamaan metsänkasvatukseen ja metsäbioenergian käyttöön liittyvää ohjeistusta sekä toimintatapoja uusimman tutkimustiedon pohjalta.

### *Biokaasu*

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että maaseutualueiden merkitys uusiutuvan energian tuottajana on selonteossa hyvin esillä, mutta energiantuotannon vaihtoehtoista tulevaisuuden mahdollisuuksia on erityisesti biokaasulla selonteossa esitettyä enemmän.

Valiokunta korostaa biokaasun käytön lisäämisen ympäristö- ja energiatehokkuutta. Maaseutupoliittikan aktiivisella otteella biokaasun hyödyntämisen yleistymistä tulee jouduttaa ja parantaa näin maaseudun ympäristön tilaa ja energian huoltovarmuutta sekä luoda lisäksi uusia työpaikkoja ja yrityksiä maaseudulle. Biokaasun laajan tuotantopotentiaalin käyttöönotto edellyttää jatkossa nykyistä huomattavasti tehokkaampia edistämistoimenpiteitä. Valiokunta katsoo, että syöttötariffi on yksi väline biokaasun tyyppisten energiavarojen tehokkaamassa hyödyntämisessä. Biokaasusähkön osalta kustannukset jäävät, tariffin tasosta riippumatta, sähkön kokonaiskäytölle jyvitettyinä erittäin pieniksi.

Biokaasun tuotannon kilpailukykyä tulee kyetä edistämään nykyistä tehokkaammin suhteessa fossiilisiin polttoaineisiin. Biokaasun hyödyntä-

mistä koskeva tutkimus- ja kehitystoiminta onkin saatu Suomessa lupaavasti liikkeelle, mutta laajempi käyttöönotto vaatii tehokkaampia edistämistoimenpiteitä. Maatalouden biokaasutuotantoon liittyy suuri potentiaali, mutta investointikustannukset ovat mittavia. Valiokunta pitääkin välttämättömänä, että maatilalaitokset ovat jatkossa syöttötariffijärjestelmän piirissä. Biokaasun laajan tuotantopotentiaalin käyttöönotto edellyttää jatkossa nykyistä huomattavasti laajempia edistämistoimenpiteitä nopealla aikataululla, jotta pysähdyksissä olevat investoinnit saadaan käynnistettyä ja markkinat toimimaan. Siten mahdollistetaan sähkön ja lämmön tuotanto myös maatilakokoluokan laitoksille. Valiokunta katsoo kuitenkin, että biokaasun mahdollinen syöttötariffi ei saa muodostaa esteitä biokaasun liikennepolttoainekäytön kasvattamiselle.

Myös biokaasun liikennekäytön edistämiseen sisältyy kokonaisuudessaan merkittäviä ympäristöhyötyjä. Biokaasu on energiatehokas ja vähäpäästöinen liikenteen polttoaine, jonka hyödyntämiseen on jo nyt olemassa valmiita teknologioita. Tuotantoprosessi muuntaa biomassaa liikennepolttoaineeksi hyvin energiatehokkaasti. Onkin välttämätöntä, että paraikaa valmisteltavassa polttoaineverouudistuksessa ei hankaloiteta biokaasun käyttöä esimerkiksi käyttövoimaverolla tai muilla vastaavilla verotustoimenpiteillä.

Suomessa etäisyydet ovat pitkiä, minkä vuoksi biokaasun tuotanto on perusteltua toteuttaa hajautettuna ja maatilakokoluokan energiantuotantona lähellä käsiteltävien materiaalien tuotantoalueita, jolloin kuljetuskustannukset saadaan samalla minimoitua. Biokaasua voidaan maaseutuolosuhteissa tuottaa lannasta sekä kasvijätteistä tai yhdyskuntien biojätteistä. Valiokunta korostaa biokaasun hyödyntämisen erittäin myönteisiä ympäristövaikutuksia erityisesti kotieläintuotannossa, jossa maatalojen biokaasureaktorit voivat hyödyntää lantaa tavalla, joka vähentää selvästi vesistökuormitusta. Lisäksi ravinteiden kierrätys on mahdollista, koska biokaasuprosessi säilyttää raaka-aineiden sisältämät ravinteet ja parantaa erityisesti typen hyödynnettävyyttä kasvituotannossa. Biokaasutek-

nologian käyttönotolla voidaan biokaasun hyödyntämisen ja ravinteiden kierrätyksen avulla vähentää myös maatalouden kasvihuonekaasupäästöjä. Kierrättämällä ravinteita voidaan säästää niukkenevia ja uusiutumattomia ravinnevaroja sekä vähentää väkilannoitteiden ja valmistuksen energian kulutusta ja päästöjä.

Valiokunta toteaa, että biokaasun käytön edistämiseksi on tehty lukuisia toimenpide-ehdotuksia, mutta konkreettisia toimenpiteitä ei ole ollut riittävästi. Keskeisenä haasteena päätöksenteossa on biokaasuasioiden kuuluminen usean eri hallinnonalan piiriin. Valiokunta pitääkin tärkeänä, että ministeriöiden eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä tiivistetään ja muodostetaan yhteistyöelin, joka koordinoi biokaasun edistämiseen liittyviä toimia.

#### *Peltoenergia*

Valiokunta toteaa, että Suomen noin 2,3 miljoonasta peltohehtaarista tarvitaan kansallisen ruokaomavaraisuuden turvaamiseen ja Suomen elintarvike- ja rehuteollisuuden tarvitseman raaka-aineen tuottamiseen arvioiden mukaan vähintään noin 1,8 milj. hehtaaria, jolloin noin 500 000 hehtaaria voitaisiin käyttää tarvittaessa muuhun tuotantoon, kuten esimerkiksi bioenergian tuotantoon. Valiokunta korostaa tarvetta kiireisesti parantaa Suomen valkuaisaineomavaraisuutta. Ruoantuotannon huoltovarmuuden säilyttämiseen liittyy olennaisena osana valkuaisaineomavaraisuuden lisääminen.

Tavoitteena tulee olla, että maataloista kehitetään mahdollisimman energiaomavaraisia ja ylijäämäenergia voidaan jatkossa helposti myydä esimerkiksi valtakunnanverkkoon tai lähitaajamille. Valiokunta katsoo, että peltoalan hyödyntäminen ruoantuotannossa sekä bioenergian tuotannon lisääminen ovat sovitettavissa yhteen, kuten valiokunta on muun muassa lausunnossaan pitkän aikavälin ilmasto- ja energiastrategiasta todennut (MmVL 7/2009 vp — VNS 6/2008 vp). Jatkossa myös yhteistyötä maatalouden bioenergiasektorin ja metsäsektorin välillä bioenergiaan liittyvissä korjuu-, kuljetus- ja muissa logistiikkaketjuissa tulee lisätä.

#### **Yleiset loppupäätelmät**

Luonnonvarojen rajallisuuden ja toisaalta teollisen toiminnan ja väestömäärän jatkuvan kasvun seurauksena maailman ihmisillä ja talouksilla on joka hetki käytettävissään henkilöä kohden vähemmän luonnonvaroja. Suomi muodostaa lähes ainoan alueen Euroopassa, jossa on tulevaisuuden tuotantopotentiaalia ruoalle, uusiutuvalle energialle ja erilaisille luontoon perustuville palveluille. Tämän voimavaran merkitystä korostavat ilmastonmuutoksesta seuraavat vaikutukset.

Maassamme tulee, muun muassa huolehtimalla infrastruktuurista, luoda edellytykset edellä kuvattujen paikallisten strategisten vahvuuksien hyödyntämiseen globaalisti toimivien verkostojen muuttuvassa maailmassa. Maaseudun palvelujen, erityisesti lähipalvelujen, toimivuudesta ja kehittämisestä on pidettävä huolta jo sen vuoksi, että maaseudulla on riittävästi asukkaita kehittämään perinteisten elinkeinojen rinnalle uutta yritystoimintaa, jota myös sanotut koko maata koskevat kansainväliset muutokset edellyttävät.

Maaseudun ja maaseutupolitiikan kehittämisen siten, että se voi vastata tuleviin haasteisiin, tarvitsee tuekseen perustutkimusta ja soveltavaa tutkimusta, joilla on selkeät tavoitteet. Niihin liittyy keskeisellä tavalla koulutuksen järjestäminen. Koulutuksesta huolehtimisella on suora yhteys inhimillisen pääoman muodostumiseen, teknologiseen kehitykseen ja koulutetun työvoiman saatavuuteen.

Maaseudun kehittäminen ja sen voimavarojen hyödyntäminen on sisällytettävä tiiviiksi osaksi kansallista suunnittelua. Tämä edellyttää nykyistä toimivampaa yhteistyötä eri hallinnonalojen viranomaisten välillä. Maaseutuvaikutusten arviointi tulee sisällyttää ennakkotoimena kaikkeen sellaiseen kansalliseen päätöksentekoon, jolla on alueellisia vaikutuksia. Maaseudulla tulee olla yhdenvertainen asema koko Suomeen nähden maataamme kehitettäessä.

### **Päätösehdotus**

Edellä esitetyn perusteella maa- ja metsätalousvaliokunta ehdottaa,

*että eduskunta hyväksyy selonteon johdosta seuraavan kannanoton, jossa edellytetään, että:*

*1. Hallitus huolehtii maaseudun infrastruktuurin ja palveluiden kehittämisestä asukkaiden ja elinkeinojen tarpeet huomioon ottaen siten, että maaseutu on yhdenvertaisessa asemassa koko maahan nähden.*

*2. Hallitus edistää maaseudun elinkeinon elinvoimien kehittämistä siten, että perinteisten elinkeinojen rinnalla kehitetään erityisesti sellaisia aloja, joilla on globaalisten muutosten seurauksena erityisvahvuuksia, esimerkkinä hajautettu uusiutuva energia ja puhdas ruoka.*

*3. Hallitus huolehtii maaseutua koskevan perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen samoin kuin koulutuksen tarpeista siten, että ne voivat vastata uusiin, muun muassa globaaleista muutoksista johtuviin haasteisiin.*

*4. Hallitus ottaa valtiontaloudellisessa suunnittelussa huomioon maaseudun kehittämisen edellyttämät voimavarojen tarpeet ja ryhtyy toimenpiteisiin toimivamman yhteistyön luomiseksi eri hallinnonalojen viranomaisten välille saattaen samalla maaseutuvaikutusten arvioinnin ennakkotoimeksi kaikkien sellaiseen kansalliseen päätöksentekoon, jolla on alueellisia vaikutuksia.*

Helsingissä 14 päivänä huhtikuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Jari Leppä /kesk  
vpj. Pertti Hemmilä /kok  
jäs. Lasse Hautala /kesk  
Hannu Hoskonen /kesk  
Anne Kalmari /kesk  
Johanna Karimäki /vihr  
Lauri Kähkönen /sd  
Esa Lahtela /sd

Mats Nylund /r  
Pentti Oinonen /ps  
Klaus Pentti /kesk  
Petri Pihlajaniemi /kok  
Erkki Pulliainen /vihr  
Arto Satonen /kok  
Katja Taimela /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Carl Selenius  
valiokuntaneuvos Jaakko Autio.

## VASTALAUSE

*Perustelut***Yleiset tavoitteet**

Maaseudun arvo suomalaisen identiteetin ja keskeisten luonnonvarojen osalta on tärkeä. Luonnonvarojen kestävä ja monipuolinen hyödyntäminen tarjoaa tuottavaa työtä, jota ei ole mahdollista keskittää suuriin tuotantopisteisiin. Yhä useampi maaseudun asukas saa toimeentulonsa muualta kuin maa- ja metsätaloudesta. Maaseudun monimuotoisuuden ottaminen toimenpiteiden lähtökohdaksi on maaseutupolitiikan keskeinen tehtävä. Maaseudun kehitysnäkymät ovat entistä riippuvaisempia uusista toiminnoista, ja niiden on koskettava yhdyskuntarakennetta ja olemassa olevan rakennetun ympäristön hyödyntämistä.

Maaseutupolitiikan tavoitteena pitää olla maaseudun pitäminen elinvoimaisena, rakenn ongelmien lievittäminen, asukkaiden toimeentulon, palveluiden ja yhdyskuntien toimivuuden parantaminen sekä maaseudun kilpailukyvyyn ja vetovoimaisuuden vahvistaminen asumisen ja yrittämisen sijaintipaikkana. Maaseutupolitiikalla monipuolistetaan elinkeinotoimintaa ja nostetaan esille maaseutu myös asumisympäristönä.

Maaseutupoliittinen selonteko on lähtökohdiltaan ja tavoitteiltaan perusteltu, mutta on ympäröivä ja vailla konkreettisia ja sitovia toimenpide-esityksiä maaseudun elinvoimaisuuden parantamiseksi. Selonteossa ei ole onnistuttu linjaamaan tarkemmin harvaan asutuille alueille kohdennettavia erityistoimia. Tämän seurauksena selonteossa on esitetty, että hallitus laatii mietinnön, jossa harvaan asuttujen alueiden kehittämiseksi tarkastellaan vaihtoehtoisia keinoja. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän tulokset jäivät kuitenkin suu relta osin selvityksen tasolle.

Hyvistä tavoitteista huolimatta hallituksen käytännön toimet ovat olleet päinvastaisia. Kajaanissa lopetettu opettajankoulutus, Reuman sairaalan lopetus Heinolassa ja hätäkeskusten määrän puolittaminen edustavat hallituksen harjoittamaa eriarvostavaa aluepolitiikkaa, joka on selvässä ristiriidassa selonteon tavoitteiden kanssa.

Riittämätön kuntien valtionosuus vaikuttaa erityisesti harvaan asutun maaseudun palvelujen järjestämismahdollisuuksiin. Kuntien on vaikeaa selvittää palveluvelvoitteista ja turvata lähipalvelut ilman valtion lisäpanostuksia. Tällä vaalikaudella hallitus ei ole turvannut kuntien riittävää rahoitusta palveluiden tuottamisen turvaamiseksi.

Valtionosuusjärjestelmässä on maaseutukuntien kannalta ongelmallisia kohtia, joita ei ole tähän mennessä kyetty ratkaisemaan. Tällainen on mm. ammattikoulujen ja ammattikorkeakoulujen valtionosuuksien ylläpitäjämalli. Kyseisessä mallissa kuntien omarahoitusta peritään kunnilta samansuuruisena eränä euroa/asukas. Tämä tarkoittaa merkittävää tulonsiirtoa vanhusvoittoisilta kunnilta nuorisovoittoisille kunnille. Perusopetuksen valtionosuutta määritettäessä kunnan rahoitusosuus lasketaan koko asukasmäärän eikä opiskelijoiden määrän mukaan. Tämä kohtelee epäoikeudenmukaisesti etenkin ikärakenteeltaan vanhusvoittoisia kuntia.

Tammi- ja helmikuussa julkaistut Rakennemuutoskatsaus ja Aluebarometri 2010 eivät osoita maaseutualueille kovin valoisia tulevaisuudennäkymiä. Työpaikat katoavat, suuret ikäluokat jäävät pois työelämästä ja huoltosuhde heikkenee erityisesti syrjäisillä maaseutualueilla. Harvaan asuttujen alueiden turvallisuustilannetta kuvaavan raportin mukaan ihmisten kokema turvallisuuden tunne on laskenut viimeisten vuosien aikana. Turvattomuutta herättää erityisesti pelko palvelujen katoamisesta.



## Turvallisuus

Poliisin tehtävien ja ensivastetehtävien määrä ei ole harvaan asutuilla alueilla vähentynyt samassa suhteessa väestön vähenemisen kanssa. Pelastustoimen hälytystehtävien hoitaminen harvaan asutuilla alueilla on pitkälti vapaaehtoisen palokuntatoimen ja sopimuspalokuntien varassa. Tähän liittyy useita haasteita väestön ikääntyessä. Rajavartiolaitoksen merkitys turvallisuuspalvelujen tuottamisessa korostuu erityisesti raja-alueilla ja saaristossa.

Tällä hallituskaudella tuottavuusohjelman tavoitteita on kiristetty, ja tämä on aiheuttanut ongelmia mm. sekä poliisille että rajavartiolaitokselle. Poliisi- ja rajavartiolaikojen alueet suurenevät, kun poliisilaitoksia yhdistetään. Syrjäseutujen palvelupisteitä joudutaan lakkauttamaan ja turvatomuus maaseudulla lisääntyy. Rajavartiolaitoksen tuottavuusohjelmasta johtuva henkilökunnan väheneminen ns. ei-painopistealueilla heikentää perusvalvontaa ja mahdollisuutta reagoida eri valvontatilanteisiin. Sekä poliisissa että rajavartiolaitoksessa tekniikan käyttö on hyvä apuväline, mutta silläkään ei voida korvata ihmistyötä.

Hätäkeskusten väheneminen ja henkilöstön vajeisuus aiheuttavat yhteiskunnan keskeiselle turvallisuuspalvelulle hallitsemattoman riskin. Tämä merkitsee, ettei avuntarvitsija saa poliisin, pelastustoimen ja sairaankuljetuksen palveluita riittävän nopeasti.

Valiokunnan mietinnössä kuntien, yritysten ja kansalaisjärjestöjen suhdetta palveluiden tuottajana ei käsitellä riittävästi. Henkilöstön riittävyys, kuntien taloudellinen tila sekä kunta- ja palvelurakennemuutokset edellyttävät palvelutuotannon tehostamista. Myös järjestöt voivat tuottaa palveluita siellä, missä yritysten palveluita ei ole, mutta palveluiden tuotannon päävastuuta ei voi siirtää vapaaehtoistyön varaan.

## Liikenne

Erityisesti harvaan asutun maaseudun elinvoimaisuus edellyttää infrastruktuurin sekä liikenne- ja tietoliikenneyhteyksien rakentamista, kehittämistä ja toimivuutta. Nopeat ja käyttäji-

leen kohtuuhintaiset tietoliikenneyhteydet on turvattava mahdollisimman laajasti ja tasapuolisesti koko maassa. Laajakaistayhteyksiä pitää vauhdittaa ja kuntia tukea.

Perustienpidon ja muun väylänpidon rahoituksen riittävyys on keskeinen seikka maaseudun hyvinvoinnin kannalta. Maaseudulla tiestön laatu ja hoitotaso vaikuttaa ihmisten arkielämän sujuvuuteen ja elinkeinoelämän kuljetusten toimivuuteen. Selonteossa kuitenkin todetaan, että esitettyjä linjauksia ja tavoitteita toteutetaan nykyisten talousarviokehysten ja määrärahojen rajoissa.

Joukkoliikennepalvelut ovat vähentyneet, ja niitä ollaan edelleen supistamassa rajusti harvaan asutuilla alueilla, ja tämä vähentää ikääntyvän väestön asumista kotona.

Liikenne- ja viestintävaliokunta toteaa, että perustienpidon nykyinen rahoitus ei ole riittävä. Valiokunta on kiinnittänyt useita kertoja valtion talousarvioita koskevissa lausunnoissaan ja mm. liikennepoliittista selontekoa koskevassa mietinnössään (LiVM 9/2008 vp) vakavaa huomiota siihen, että perusväylänpidon rahoitus on ollut jo pitkään merkittävästi alempi kuin mikä olisi tarve. Tämä on koskenut yhtä lailla tieverkkoa, rataverkkoa, meri- ja sisävesiväyliä ja liikenteen telematiikkaa.

Työnantajien Kela-maksun poistoon liittyen hallitus korottaa sähkö- ja polttoaineveroja. Korotukset vaikuttavat rajuimmin juuri pitkien välimatkojen alueiden ja syrjäisten seutujen yrityksiin ja asukkaisiin. Vaikutukset tuntuvat erityisesti maaseudulla, joka muutenkin on vuosikymmenet ollut rajun rakennemuutoksen kourissa. Kuljetustuen soveltamisalaa pitää laajentaa ja tukitasoa nostaa.

## Metsäteollisuus

Koko Suomen tulevan hyvinvoinnin ja talouden nousun perusta on kansallisesti ja alueellisesti keskeisen metsäteollisuuden toimintaedellytysten turvaaminen. Tällä vaalikaudella kärjistyneen tilanteen korjaamiseksi hallitus ei ole tehnyt riittäviä toimia.

Metsäteollisuuden toimintaedellytysten turvaamiseksi olisi pitänyt kyetä varmistamaan puun saatavuus kilpailukykyiseen hintaan. Olisi pitänyt luoda veromalleja, jotka kannustavat myymään metsää sekä hoitamaan sitä. Pinta-alaverotuksesta myyntiverotukseen siirtymisen kielteiset seuraukset pitää kyetä arvioimaan uudelleen. Metsätalouden ja metsäteollisuuden taloudellista toimintapohjaa on uudistettava metsälainsäädännön kokonaisuudistuksella, jolla turvataan niin metsänomistajan kuin kansataloudenkin edut. Kasvatuskelpoisen taimikon aikaansaamiseksi tarvitaan tiukemmat määräajat, ja lain tulee korostaa ensiharvennusvelvoitetta. Metsänhoitoyhdistysjärjestelmä on korjattava puuhuoltoa tukevaksi ja hallituksen räppiminen Venäjän puutulliasiassa on lopetettava.

#### **Turve**

Turve on tällä hetkellä erittäin välttämätön metsähaketta täydentävä polttoaine erityisesti suurissa voimalaitoskattiloissa sekä polttoteknisten ominaisuuksien että kotimaisen saatavuuden ansiosta. Turpeen ja puun yhteispoltolla voidaan tehokkaasti välttää tuhkaongelmien syntyä. Turve on myös merkittävä potentiaalinen raaka-ai-

nelähde esimerkiksi biodieselin tuotannossa yhdessä puuperäisten raaka-aineiden kanssa. Turpeen laskeminen mukaan liikenteen biopolttoainetavoitteen saavuttamiseen on perusteltua, koska turve ei ole uusiutumaton energian raaka-aine.

Turpeen käytöllä on monia myönteisiä vaikutuksia. Turve parantaa energiaomavaraisuutta ja lisää huoltovarmuutta. Turveteollisuus on alue- ja työllisyyspolitiikan osalta tärkeä erityisesti Pohjois-, Itä- ja Keski-Suomessa. Voimalalaitokset, jotka hyödyntävät turvetta, antavat työtä ja tuloja juuri niille alueille joilla työpaikoista on puutetta.

#### **Ehdotus**

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

*että eduskunta hyväksyy seuraavan kannanoton, jossa edellytetään, että:*

*Mietinnön vastalauseessa todetut epäkohdat on otettava huomioon, jotta elinkeinoelämän toimintaedellytykset ja palveluiden tuottaminen turvataan sekä saatavuus varmistetaan harvaan asutuilla alueilla.*

Helsingissä 14 päivänä huhtikuuta 2010

Lauri Kähkönen /sd  
Esa Lahtela /sd  
Katja Taimela /sd